БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеН.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. МАРТ 12 СУББОТА № 59 (4543).

Өртээ 20 көп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

СЭКП хооркомунуң үшкү пленуму (1 арын).

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш облкүүскомда (1 арын).

Районнарның, колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агай ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделери болгаш оларны демдеглеп деткиир хемчеглер (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: **А. Пахомова.**—Аныяк коммунистерге хүн бүрүнүн кичээнгейин салыр (2 арын).

В. Четкин.—Машиналыг, чалаг болгаш агаар оруктап (2 арын).

С. Телгер-оол.—Дузалыг ажылды кылган (2 арын).

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН НЕПТЕРЕДИИЛ!: **М. Люндюп.**—Чаа, депшилгелиг чүүлдерни—бүгү ажыл-агыйларга (2—3 арыннарда).

Культура-амыдыралдың темаларынга (3 арын).

А. Тараачы.—Улус судунуң секретары (3 арын).

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР (3 арын).

Н. С. Хрущевтуң чеде бээрин кайда-даа манап турар: «Биске күзенчиг аалчы болур» (4 арын).

Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулганы чедип алыр (4 арын).

«ГЕНРИ УИНСТОННУ ХОСТААР!»: Ак бажыңның чаныңга чыскаал (4 арын).

Д. Бочаров, В. Харьков.—Япония хайнығып турар (4 арын).

Чон: четтирдим!—дээр кылдыр тургузар

«...УРУГЛАР САДТАРЫНЫҢ БОЛГАШ ЯСЛИЛЕРИНИҢ, ШӨЛДЕРИНИҢ ЧЕТКИЛЕРИ ЧЫЛ КЕЛГЕН ТУДУМ-НА КАЛБАРЫП ТУРАР ҮҮГЛЕ ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭН УРУГЛАР АЛБАН ЧЕРЛЕРИН ХАНДЫРАРЫНГА БО ЧЕДИ ЧЫЛДА 103 МИЛЛИАРД АЖЫГ РУБЛЬДИ КӨРГЕН»—деп, Делегейниң хереэженнериниң хүнү—Март 8-тин 50 чыл оюн холбаштыр СЭКП ТК-ның совет хереэженнерге Кыйгырында чугаалап турар. Бо болза өзүп орар аныяк салгакчылар дугайында партия биле чазактың улуг сагыш салышкынының чайыннанчак херечензи-дир.

Бистиң чуртувуста бичии чаштарның культурлуг, кадык-шырак өзүп доругарына, оларны коммунистиг иниттиледнң төлептиг тургузукчулары кылдыр белеткээринге бүгү-ле байдалдар тургустунган. Уруглар садтарын, яслилерни, уруглар шөлдерин болгаш пионер лагерьлерин оларның эргезинде чүс-чүс муину берген.

Бо талазы-биле чамдык таарымчалыг чижектерни бистиң областан безин көрүп болур. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның көдээзинде болгаш хоорайларында эки дериттинген, чылыг, чырык он-он яслилер, уруглар садтары бар апаргылаан. Ол албан черлери бичии уругларын культурлуг, кадык шырак өстүрүп, доруктуруп турары дээш колхозчу араттар сеткил ханыышкыны-биле чугаалап турарлар. Ылаңгыя Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжузу эш Алдын-Херел мынчаар бижээн:

— Бистер колхоз төвүнден ырак Шара-Нурда артельдиң 400 хоюн малдап турар бис. Бистиң ийи бичии уруувус өске малчыннарның уруглары-биле кады кыжын-даа, чайын-даа колхозтың яслизинде турар. Ынчангаш бистернің, малчыннарның, бедик түннелдиг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургусканынга, уруг-дарыывыстың культурлуг өзүп доругуп турарынга сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп турар бис.

Бо колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Чадамба) школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң ажылынче улуг кичээнгейни салып турар. Колхозта 30 уруглар турар доктаамал ажылдаар яслиден аңгыда ам уруглар садының бажының колхоз бодунуң күсели-биле тудуп алган. Бо чорук бичии уругларлыг иелерге колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржир арганы берип турар. Областа уруглар албан черлерин боттарының күсели-биле тудуп, оларны доктаамал ажылдадып, акша-хөренги-биле хандырып турар бо ышкаш колхозтар эвээш эвес. Оларның чижээнге Бин-Хем районнуң «Кызыл тараачын», Каа-Хемниң «Тиилелге», «Октябрь 14 чылы», Өвүрүнүң «Кызыл тук» болгаш өске-даа колхозтарны киирип болур.

Ындыг болза-даа областың хөй-хөй колхозтарында болгаш совхозтарында доктаамал ажылдаар яслилер, уруглар садтары амдыгаа чедир тургустуимаан, бо чугула ажыл-херекти чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары база-ла кичээнгейге 'албайн турар дээрзин шуут чугаалаза чогуур. Ылаңгыя Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Сут-Хөл районнарында бо талазы-биле байдалдар дыка багай тургустунган.

Чижээ, Улуг-Хем районнуң эш Далчын даргалаан «Улуг-Хая» колхозунда ясли бажыныңы тудуу 1953 чылда эгелээш амдыгаа чедир доозулбаан. Ооң ужурундан чаш уругларлыг ие хереэженнер колхоз бүдүрүлгезинге киржир аргажок бооп турар. Эрткен ажыл-агый чылында ол колхозтан 92 колхозчу хереэженнерниң күш-хүнүнүң минимумун күүсетпээнинің бир чылдагааны ында. Ол ышкаш Барыын-Хемчик районнуң «Большевиктен» өске колхозтарында доктаамал ажылдаар чангыс-даа ясли тургустуимаан. Ооң түннелинде районда ажылдан шыдаар 1361 колхозчу хереэженнерден 259 кижи күш-хүнүнүң минимумун күүсетпээн.

Ооң-биле холбаштыр Кызыл хоорайда болгаш районнар төптеринде ындыг албан черлери бар апаргылаан болза-даа чурттакчы чоннуң бо талазы-биле негелдези ам-даа улуг. Ынчалза-даа «Тыва тудуг» трези, автотрест болгаш өске-даа улуг-улуг бүдүрүлгелер, организациялар школа назыны четпээн уруглар албан черлерин боттарының инициативазы-биле тударын бодавайн турарын база-ла таарымчалыг деп санап болбас.

Бо чылдан эгелеп уруглар садтарын, яслилерин чүгле чаңгыс аай хевирлиг кылырын партия биле чазак онза чугулаан көрген болгай. Ол болза аныяк салгакчыларны, ылаңгыя школа назыны четпээн уругларны шын, культурлуг кижизидеринге база хереэженнериниң бүдүрүлге ажылынга калбаа-биле киржиринге улуг ужур-дузалыг.

СЭКП-ниң XXI съездизинге отчёт илеткелинге Н. С. Хрущев мынча дээн: «...Хөй-хөй хереэженнер бажың ажылы кылып, уруглар ажаап турар, ол чорук оларның хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржиринге шаптыктап турар. Боттарының эргелерин, билиглерин, бодуунуң салымныг чоруун бүдүрүлгеге, хөй-ниитиге ажыктыг ажыл-чорудулгага калбаа-биле ажыглаар аргаңы бүгү хереэженнерге бээр байдалдарны тургузар херек».

Мону чедип алырынга уруглар садтарының, яслилериниң четкилерни улам калбартыры эргежок чугула. Ынчангаш төлевилел ёзугаар кылган ындыг тудуглары колхозтарның болгаш ону кылып ап болур чамдык улуг бүдүрүлгелериниң, организацияларының акша-хөренгизи, күсели-биле чорударынче кол кичээнгейни салыр ужурлуг. Бо чугула ажыл-херекти чер-чер Советтери болгаш партия, профэвилел организациялары хүн бүрү боттарының кичээнгейинге алыр хүлээлгелиг. Бичии чаштар бистиң чоргааралывыс, келир үеис чүве төлээде, оларның албан черлерин эн таарымчалыг оран-бажың-биле хандырып, болур-чогуур-биле дерип чаагайжыдар болгаш оларга бүгү байдалды чон: четтирдим!—дээр кылдыр тургузар херек.

Кукуруза тарыыр немелде шөлдер

КУЙБЫШЕВ. (СЭТА). Областың колхозтары болгаш совхозтары 50 муң гектар черни кукуруза тарыырынга немей хуваганнар. Бо үнүш бо чазын 400 муң гектар черни ээлээр болгаш ону чер бүрүзүнге механизастаттынган звенолар өстүрүп үндүрерлер.

Дөрбелчин-уяланчак чаштырылганың аргазын өөренир звено удуртукчуларының болгаш дүжүттү бедидериниң талазы-биле агротехниктиг хемчеглериниң семинарлары районнарга организастаттынар. Механизастаттынган звенолар кукурузаны участок бүрүзүнге таарыштыр ажылдап кылган агротехниктиг карталар ёзугаар өстүрер. Ол чорук гектар бүрүзүнден ногаан массаны болгаш бочургаларны 300 центнерни алыр дээн областың алган хүлээлгезин күүседирин хандырар.

Партия райкомнарының бирги секретарьларының семинары

СЭКП обкомунуң организастааны партия райкомнарының бирги секретарьларының он хонук семинары эгелээн. Семинарга март 10-га чедир мөөн адаанда темаларга лекциялар номчуттунган.

Делегей байдалының дугайында, колхозтарның ажыл-чорудулгазының анализи, колхозтарда, совхозтарда көдээ ажыл-агый продуктуларының бот-үнези болгаш ону чиигедириниң аргалары, инекти, хаванны сула азыралга организастаары болгаш хаванны семиртири, областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга тарылга ээлчештирилгезин чорудары, колхозтарга күш-ажылды акша-биле төлээрин нептередири.

Семинарның дыңнакчылары март 10-да Красноярск крайының мурнакчы колхозтарынче өолгаш совхозтарынче экскурсиялап чорупкан. Олар ооң келгеш, Таңды районуң «Элегес» болгаш «Тиилелге» совхозтарының ажыл-агыйын көөрлер. Семинар март 18-ке чедир уламчылаар.

СЭКП хооркомунуң үшкү пленуму

Бо чылдың март 6-да, СЭКП Кызыл хоорай комитединиң үшкү пленуму болуп эрткен. Ук пленумга «Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның докладалынга хамаарыштыр хоорайның партия организацияларының сорулгазының дугайында илеткелди хоорком секретары эш Киселев кылган.

Пленумга чүве чугаалаан эштер хоорайның партия организацияларының партия чырыдыышкыннарының ажылында бар четпестерни шыңгыы шүгүмчүлеп илереткен болгаш партияның идеологтуг ажылдарын мөөн соңгаар улам бедик деннелге көдүрериниң талазы-биле тодаргай саналдарны берген.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш облкүүскомда

1960 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш областың районнарының, совхозтарының, колхозтарының болгаш көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының социалистиг чарыжының негелделерин болгаш оларны демдеглеп деткииринің хемчеглерин СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском бадылаан база районнарга СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, совхозтарга болгаш колхозтарга Хүндүлел бижиктерни тургускан.

Чарыштың негелделерин күүсеткен районнарны, совхозтарны болгаш колхозтарны киирери-биле «Тувинская правда», «Шын» солуннарга чарыштың мурнакчыларының Хүндүлел самбыразын тургузарын бадылаан.

Кварталда ажылдың түннелдерин ёзугаар районга, совхозка болгаш колхозка шилчиир Кызыл тукту тыпсырынга болгаш оларны Хүндүлел бижик-биле шаңнаарынга эргежок чугула материалдарны дараазында отчёттуг ай бүрүзүнүң 5-тен орай эвес хуусаада СЭКП обкомунга болгаш облкүүскомга киирип турарын областың көдээ ажыл-агый эргелелинге, СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга дааскан.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын демдеглеп деткиринге болгаш социалистиг чарыштың чорудулгазында эң дээрелерни илередип үндүрериңге профессиязының (кылып турар ажылының) талазы-биле: «Эң эки инек кадарчызы», «Эң эки хойжу», «Эң эки хаван ажаакчызы», «Эң эки саанчы», «Эң эки куш ажаакчызы», «Эң эки быаза ажаакчызы», «Эң эки кукурузачы», «Эң эки механизатор» деп аттарны алыр эрге дээш чарышты калбартыры чугула деп көрген.

Көдээ ажыл-агый эргелелиниң, СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның киирип келгенин ёзугаар бо аттарны облкүүскомнуң доктаалы-биле тыпсыр.

Социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин контрольдаарынга болгаш эт, дүк, сүт, чуургалар болгаш үнүш ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле районнарның, колхозтарның, совхозтарның, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чарыжының түңнелдерин үндүрериңге идепкейлиг киржиринче көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын улам калбаа-биле хандыдар сорулганы барымдаалааш, хөй-ниити контролюнуң область комиссиязын мөөн адаанда составтыг тургускан:

1. **Зайцев Д. И.**—Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң даргазы (комиссияның даргазы).
2. **Козленко А. А.**—облкүүскомнуң даргазының оралакчызы (комиссияның даргазының оралакчызы).
3. **Конгар Н. М.**—СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизинің эргелекчизи (комиссияның секретары).

Комиссияның кежигүннери:

4. **Астафьев П. В.**—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң даргазы.
5. **Ак-Лама А. М.**—Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозунуң хову бригадазының бригадири.
6. **Николаев П. Ф.**—«Межегей» совхозтуң кукуруза звенозунуң удуртукчузу.
7. **Мигачева О. Ф.**—«Өөк» совхозтуң сүт-бараан фермазының саар инектер бригадири.
8. **Лопсаңчап О. Ч.**—Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу.
9. **Тюлюш Сундуй**—Улут-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң инек кадарчызы.
10. **Сонам С. С.** — көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының директору.
11. **Яковлева У. К.** — Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң сааончызы.
12. **Оюн Кашпык-Кара**—«Кызыл партизан» совхозтуң хойжузу.
13. **Хасаншин А. П.**—«Элегес» совхозтуң хаван ажаакчызы.
14. **Хүрен А.** — Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң сааончызы.
15. **Шаалы А. Т.**—Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң даргазы.
16. **Соколов В. А.**—областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.
17. **Шойгу К. С.**—«Шын» солуннуң редактору.
18. **Цигаев П. В.**—«Элегес» совхозтуң агроному.
19. **Ананьин В. А.**—«Тувинская правда» солуннуң редактору.
20. **Шуклин С. И.**—СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары.
21. **Сенди Т. Э.**—Тожу райкүүскомнуң даргазы.

Областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга мал ажылының, хову ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышка хүлээлгелериниң күүселдезин хынаар база СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тыпсыры-биле саналдарны белеткээр эргени комиссияга тывыскан.

Бо доктаалды болгаш социалистиг чарыштың негелделерин көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериңе калбаа-биле таныштырарын СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга дааскан.

Районнарның, колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ БОЛГАШ ОЛАРНЫ ДЕМДЕГЛЕП ДЕТКИИР ХЕМЧЕГЛЕР

1960 чылда алган бедиткен хүлээлгелерни күүседир сорулга-биле районнарга, колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларынга дараазында көргүзүглерни чедип алыры дээш социалистиг чарыштың негелделерин база демдеглеп деткииринің хемчеглерин доктаадыр:

ЭЬТТИ БҮДҮРЕР БОЛГАШ КҮРҮНЕГЕ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

— мурнунда эрткен квартал планын күүсеткеш, эьтти бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле квартал хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүсеткеннерге;

— эн эвээш чарыгдалдар-биле малдың эн хөй деңзи немелдезин ап турган, азырап, одарладып семиртириңге болгаш доруктуруп өстүрериңге тургускан малдарның планын күүсеткеннерге;

— бүгү чүүн малдың баш санының эң хөй өзүлдезин хандырганнарга квартал санында районга—СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, совхозка болгаш колхозка—Хүндүлел бижиктерни тыпсыр.

СҮТТҮ БҮДҮРЕР БОЛГАШ КҮРҮНЕГЕ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

— сүттү күрүнеге садар талазы-биле квартал хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүсеткеннерге, сүт белеткелин эрткен чылдың чогуур үезинде турганынга удур 1,3 катаптан эвээш эвес кылдыр көвүдеткеннерге;

— эң эвээш чарыгдалдар үндүрүп турган, азырал инектен эң хөй сүттү саарын болгаш ниити саалданы дыка өстүрерин чедип алганнарга квартал санында районга—СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, совхозка болгаш колхозка—Хүндүлел бижиктерни тыпсыр.

ХОЙ АЖЫЛЫН ХӨГЖҮДЕР, ДҮКТҮ БҮДҮРЕР БОЛГАШ КҮРҮНЕГЕ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

— хойнуң баш санын эң хөй хууга өстүргени болгаш төрүүр 100 хой бүрүзүнден эң хөй хураганнарны алганы дээш, тодаргайлаарга районга чүс хойдан-на 100-тен, колхозка болгаш совхозка 115-тен эвээш эвес хураганны алганы дээш; төрүүр хойларның тарын боозадылгазын калбаа-биле ажыглаары, тус черниң хойларының уксаазын экижиткени болгаш хайнактаан хойларның баш санының хуузун көвүдеткени дээш;

— алдынган хүлээлгелерни күүсетпишаан, эң эвээш чарыгдалдар-биле бир хойдан-на кыргылданы көвүдедип турган, дүктү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын өстүрериниң хуузун дыка бедиткени дээш—август 1-де медээни болгаш чылдың түңнелдерин ёзугаар районга—СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, совхозка болгаш колхозка—Хүндүлел бижиктерни тыпсыр.

БӨДҮҮН ЧЕМНЕР БОЛГАШ СИЛОС БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

— мыйыстыг бода малдың чижекке алган баш санынга онаштыр районга 15 центнерден, совхозка болгаш колхозка 18 центнерден эвээш эвес сигенни белеткээни дээш;

— районга бир инекке 10 тоннадан, совхозка болгаш колхозка 12 тоннадан, төрүүр хойга 2 центнерден эвээш эвес силосту белеткээни дээш—октябрь 1-де медээ-биле районга—СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, колхозка болгаш совхозка—Хүндүлел бижиктерни тыпсыр.

ТАРАА БҮДҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

— алдынган хүлээлгелерни күүсетпишаан, тараның эң бедик дүжүдүн алганы дээш;

— дүжүт ажаап алышкынын организастыг болгаш шынарлыг чорутканы, аңгылап ажаап алышкынны калбаа-биле ажыглаары дээш;

— күрүнеге тараа садар планын өй-шаанда күүсеткени, болунун сорттуг үрезиннери-биле бүрүн хандыртыганы дээш—декабрь 1-де медээ-биле районга—СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, совхозка болгаш колхозка—Хүндүлел бижиктерни тыпсыр.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНГЕ ОНЗА ШЫЛГАРААН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ХҮНДҮЛҮГ АТТАРНЫ ТЫПСЫРЫ

Ноябрь 1-де медээ-биле бүгү шөлдерге бир гектардан тараа культураларының—18 цент., кукурузаның—400 цент. болгаш картофельдиң—120 центнерден куду эвес дүжүдүн чедип алган трактор болгаш комплексилиг бригадаларга СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның киргенин ёзугаар «Чер ажылының бедик культуразының бригадалары» деп атты тыпсыр, бригаданың эң дээре көргүзүглүг кежигүннеринге: «Эң эки механизатор», «Эң эки кукурузачы» деп аттарны тыпсыр.

Профессиязының (кылып турар ажылының) талазы-биле эң эки аттарны тыпсыр төлээде, дараазында чедип алыр көргүзүглерни доктаадыр:

«Эң эки саанчы» деп атты—1960 чылда Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Таңды районнарның колхозтарынга, Улут-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунга бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден чылда ортумаа-биле 2000 килограммдан эвээш эвес сүттү;

совхозтар талазы-биле: «Элегес», «Межегей», «Өөк»—2700 кг, «Кызыл партизан», «Барлык»—1600 кг, «Тиилелге»—1500 кг, «УТКА 25 чылы» совхозка болгаш Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунга—2500 килограммдан эвээш эвес сүттү; Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Улут-Хем, Тожу районнарның колхозтарынга—1600 кг, Бай-Тайга, Өвүр, Сүт-Хөл, Тес-Хем, Эрзин районнарның колхозтарынга—1400 килограммдан эвээш эвес сүттү саап алганы дээш тыпсыр.

«Эң эки инек кадарчызы» деп атты—1960 чылда быааларны эмзирип доруктуруп турган аьткир инек бүрүзүнден дүн-хүнде 800—900 граммдан, одарладып семиртир инек талазы-биле—1000 граммдан эвээш эвес деңзи немелдезин алганы дээш тыпсыр. Ынчаарга бар турар малдың 50 хуузундан эвээш эвези ортумактан өрү деңгилделиг болган турар.

«Эң эки хаван ажаакчызы» деп атты—чыл иштинде чаңгыс кижи 500 баштан эвээш эвес хаванны дужаар үеде баш бүрүзүнүң ортумак дириг деңзизи 90 килограммдан эвээш эвес болгаш дүн-хүнде ортумаа-биле 500 грамм деңзи немелделиг кылдыр семиртикени дээш; чылда төрүүр кол хаванда 16, дуйгужунда төрүүр хаванда 7-ден эвээш эвес хаван ооларын алганы дээш тыпсыр.

«Эң эки хойжу» деп атты дараазында көргүзүглерни чедип алганы дээш тыпсыр:

Колхозтар талазы-биле Чөөн-Хемчик, Улут-Хем, Тес-Хем, Эрзин, Тожу болгаш Таңды районнар ортумаа-биле хой бүрүзүнден 2,25 кг, Өвүр район—2,8 кг, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнар—2 килограммдан эвээш эвес дүк кыргылдазын алыр;

совхозтар талазы-биле: «Өөк», «Элегес»—хой бүрүзүнден 3,8 кг, «Барлык», «Межегей», «Кызыл партизан»—2,8 кг, «УТКА 25 чылы»—3 кг, «Тиилелге»—2 килограммдан эвээш эвес дүк кыргылдазын, кодан аяы-биле дүктүн ниити кыргылдазын эрткен чылдынга удур 36 хуудан эвээш эвес көвүдетпишаан чедип алыр.

Төрүүр хойлар кадарып турар хойжулар болза, дүк кыргылдазындан аңгыда, төрүүр 100 хой бүрүзүнден 120 хураганны, а чылда ийиги ооллашкынны алырын ажыглаан үеде 140-ден эвээш эвес хураганны алыр ужурлуг.

Одарладып семиртир хойларны кадарып турар хойжулар болза, хой бүрүзүнүң дүн-хүнде ортумак деңзи немелдезин 200 граммдан эвээш эвес, күрүнеге дужаарда хой бүрүзүнүң ортумак деңзизин 43 килограммдан, а өскүнүң—36 килограммдан эвээш эвес болурун чедип алыр ужурлуг.

«Эң эки быаза ажаакчызы» деп атты—быааларны бүрүн камгалап алганы болгаш хол-биле чемгерин турган үеде быаза бүрүзүнүң дүн-хүнде ортумак деңзи немелдези 600—700 граммдан эвээш эвес болурун чедип алганы дээш тыпсыр.

«Эң эки куш ажаакчызы» деп атты—төрүүр дагаадан-на чылда 80-ден эвээш эвес чуургаларны алганы дээш, 85 хуузун камгалап албышаан, 1000—1500 баш дагаа ооларын доруктуруп алганы дээш, 3—4 ай назылында аскыр дагаажыгаштарның дириг деңзизи ортумаа-биле 1 килограммдан, кыс дагаажыгаштарның—0,8 килограммдан эвээш эвес, а 2—3 ай назылыг өдүректерниң—2,5 килограммдан эвээш эвес кылдыр үстүнде куштарның ооларын азырап өстүргени дээш тыпсыр.

«Эң эки кукурузачы» деп атты—ийи кижи составтыг звено 100 гадан эвээш эвес кукурузаны өстүрүп турган, гектар санындан 400 центнерден эвээш эвес ногаан массаны өстүрүп алганы дээш тыпсыр.

«Эң эки механизатор» деп атты—күүсеткен ажылдарының шынарын бедидип, чымчак андырылганың гектарының бот-үнезин чиигетпишаан, чымчак андырылгага шилчидерге ДТ-54 трактерга 800 гадан, МТЗ-5 трактерга 550 гадан эвээш эвести ажылдап кылган турган, бригаданың алган хүлээлгезинден куду эвес дүжүттү алганы дээш тыпсыр.

Бир лампаның төөгүзү

Маңаа чугаалаксап турар чүвем болза, ногаан абажурлуг аңаа бөдүүн керосин лампазының төөгүзү чүве.

Ол лампа Петербургтан мурнунда Енисей губернязы турган Сибирьниң Шушенское суурунга чедир каш мун километр ырак черге аян-чоруктуң оруун эрткен.

1895 чылдың кыжынында, ынчан аныяк Владимир Ильич Ульянов кара бажыңаттырган болгаш 1897 чылдың мартта ол ырак Сибирьнин Шушенское суурунче шөлүттүрген.

Владимир Ильич Лениннин чаныш-сыныш чок энергиялыг, ажыл-херекке кеззеде амыр-дыш билбес мөзүзүн билир болгаш, Надежда Константиновна Шушенскоениң от-чырык чок чериндe кандыг бергелерде таваржып ажылдап турарын дыка сагыш човап турган. Надежда Константиновна эн-не чугула болгаш үнелиг белекти чазыг чокка шилип алган. Ол болза ногаан абажурлуг керосин лампазы ол. Ону Надежда Константиновна Шушенское суурга чедирип келген.

Ук белекти чедер черинге бүдүн, менди чедирер дээш дыка-ла кызып ажаап, хайгаарап чораан чедирген.

Шөлүлгеже бар чыдар уруу Надежда Константиновна-биле кады бодунуң эки-туразы-биле эдерип чорупкан ооң иези—ийи хереэжен кижилер, акша-мөңгүннүң чедишпезинден үшкү класстың вагонунга олургаш чорупканнар.

Красноярскиге орук-суур амырменди чеде бергеннер. Ол болза, 1898 чылдың май бири турган. Ынчалза-даа Енисейлеп пароходтар өрү чорбайн турган. Ынчангаш маңаар ужурга таварышканнар. Демир орук-биле база сугбиле үр үениң иштинде түреп чораанының соонда ам малгаштыг часкы багай орук-биле олар аъттыг чорупканнар.

Красноярскиден Шушенское чедир ырак орукка Надежда Константиновна улуг үнелиг лампазын үргүлчү холунга тудуп алгаш, камнап ажаап чораанының ачызы-биле ол бүдүн четкен.

Надежда Константиновнаның белээ Ильичиге дыка-ла херектиг болуп, ону өөрткени кайы хире болган дээрзин чугаалаан хереэ бар боор бе. Кызын кежээки биче када селгүүстелдиң соонда, Ильич даңны атсы ажылдап олурупта ры ховар эвес турган. Сибирь шөлүлгезинге турган үезинде ооң «Россияга капитализм хөгжүлдези» деп ному, чаа фабрика хоойлузунуң дугайында брошюразы болгаш өске-даа хөй-хөй ленинчи ажылдары бижиттинип үнгүлээн. Владимир Ильич биле Надежда Константиновна төөгүлүг улуг ажылдарны кылып, Шушенскоеге барык ыыл чурттаанар. Ол ажылдарның үре-шимезин чүгле Шушенскоениң чаа салгакчылары эвес, харын кижи төрелгетенге ленинчи генийниң чогаадып турган ужуруттарын ажылдар аас-кежиктиг төлептиг, бүгү салгакчылар ажыглап турарлар.

Школа коллективинде

Сут-Хөл районнуң Хөр-Тайгада чеди чыл школазының башкылар коллективи болгаш үстүкү класстарның өөреникчилери школаның келир өөредилге чылында оттуулар ыяжын хостуг шактарда белеткежип турарлар. Олар баштайгы хүннерде 47 кубометр ыяшты хап белеткээн.

Колхозтуң Ишкин-Аксында № 1 сут-бараан фермазын школа коллективи шефке алган. Ферманың арыгшевер байдалын экижиндеринге база ажыл-агыйынга дузалашпышаан, солун беседаларны болгаш лекцияларны организастап, көскү агитацияны нептередип турарлар.

Колхозтуң баштаар чери школаның келир өөредилге чылында оттуулар ыяжын белеткээр тускай звенону организастаан. Ол звено 500 кубометр ыяшты белеткээр, ам 400 ажыг кубометрни белеткээн.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Аныяк коммунистерге хүн бүрүнүң кичээнгейин салыр

Аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле СЭКП Кызыл хоорай комитеди болгаш партия эге организациялары чамдык ажылды кылган. Партия хооркому оларга тускай лекцияны ийи удаа организастаан, туштузу-биле беседаларны чоруткулаан. Областың хөгжүм-шии театрында болгаш облсан килдизинде парторганизациялар секретарьларының бо ажыл талазы-биле илеткелдерин бюрога база дыңнагылаан.

Элээн хөй партия организацияларының секретарьлары аныяк коммунистер-биле ажылга боттарының кичээнгейин үргүлчү салып турарлар. Ооң түңнелинде 1958 чылга деннээрге эрткен чылын кандидат стажының хуусаазын эрттиргеннериң саны кызырылган. Амгы үеде СЭКП кежигүнүнге 92 кандидаттардан стажын эрттирген 25 кижи бар. ооң иштинде 7 кижиниң стажы СЭКП-ниң Уставын ёзугаар тускай хуусааларда узаттынган.

Аныяк коммунистериң хөй нуруузу бүдүрүлгелерде ажылдап, хөй-ниитиниң ажылына идепкейлиг киржип, боттарының тускай мергежилин болгаш политиктиг билиин бедидери дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Чижээ, партия кежигүнүнге кандидат эш Кунаа бодунун ажылхерекчи мергежилин могаг-шылаг чок бедидип келгеш, Кызылдың күрүнеин пединститутунуң директорунда депшиттирген, ол бодунуң хүлээлгезин багай эвес күүседип турар. Аныяк коммунист Чупрасова Кызылдың эт-хересел фабриказының станочниги, бүдүрүлге онаалдазын үргүлчү 120—130 хуу күүседип келген. Эш Огнёв мурнунда областың харылзаа эргелелиниң шугумунга ажылдап турган. Валентина Гаганованың үлегери-биле «Тыва тудуг» трезниниң берге участогунга ажылдап киргеш, бодунуң ажылының баштайгы эки чедиишкиннерин ол көргүүп турар. СЭКП кежигүнүнге кандидат Казанцев облпотребсоюзтуң АТК-зында токарлап, коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар бригаданың кежигүнү болбушаан, бүдүрүлге онаалдазын үргүлчү 200 хуу күүседип келген.

Партия кежигүнүнге кандидат Содунам комплексилиг экспедицияга ажылдап тургаш, бүдүрүлге онаалдаларын доктаамал ажыр күүсетпишаан, ажылчын аныяктарның кежээки школазынга онгу классты доозуп үнген. Бүдүрүлгеге ажылдап турган үезинде слесарь, электрик, монтажник дээш, өске-даа элээн хөй тускай мергежилдерни ол шиңгээдип алган. Даг институдунга заочно өөренириниң экзаменнерин ол дужаган. Эш Содунам комсомол өбкомунуң инструкторунда ажылдап турар. Бүдүрүлгечи эки үлегер-чижээн эш Сандык база көргүскен. Ол бодунуң күш-ажылын Кызылдың септелге заводунуң электростанциязынга кочегарлап өгелээн, ам ол-ла заводтуң шуткукчузунда ажылдап турар. Хоорайның чоокта чаа болуп эрткен партия конференциязы коммунист Сандакты СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединин кежигүнүнге соңгаан.

Областың сан килдизинде, аэропортта, Кызылдың АТК-зында партия организацияларының секретарьлары эштер Успенский, Лещенко, Кудрина олар партия хүрээлениниң өзүлдезинге, аныяк коммунистернин өөредилгезинге, чурттагазынга үргүлчү сагыш салып, оларга партийжи даалгаларны берип турарлар. Ынчангаш ол организацияларның саны өзүп, организас талазы-биле элээн быжыккан, ында коммунистер бүдүрүлгени боттуг удуртуп турарлар.

Оон-биле кады СЭКП хооркому болгаш чамдык партия организациялары аныяк коммунистерни кижизидер болгаш бүдүрүлгенин мурнакчы ажылчынарын партияга хандыдар ажылдарны ыракта-ла четпес чорудуп келгениви миннир ужурлуг бис. 1959 чылда партия хооркомунун партия кежигүнүнге хүлээп алган кандидаттарының чүгле 37 хуузу станоктар ажылчыннары болган. Кызылдың даараныла комбинадында, эт-хересел фабриказында, сүт заводунда, колбаса фабриказында болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелерде партия организацияларының секретарьлары ажылчынарны партияга хандыдар талазы-биле тодаргай ажыл чорутпайн келген. Оон ужурундан бүдүрүлгениң мурнакчылары комсомолчулар болгаш аныяктар хөй турда-ла, ол организацияларда партия кежигүннериниң саны өзүп, организас талазы-биле үргүлчүлеп турар.

Чамдык парторганизациялар секретарьлары партияга чаа кижилерни хүлээп алгаш, оларның өзүлдезин, политиктиг билиин бедидерин сонуургавайн, партийжи даалгалар бербейн турарлар. Оон уламындан партияның, күрүнеиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктар аныяк коммунистериң талазында базын илереп турар. Чижээ, көдээ ажыл-агый транспортунуң автобаазазының мастерская эргелекчизи эш Максимов партияның хүрээлениге кирип алгаш, арагаа хандыкшып, өг-бүле талазы-биле будулуп туруп бээрге партия организациязы ону учёт бүрүткелинге демдеглевишаан, шиңгыы донгудар ужурга таварышкан. Кызылдың эт-хересел фабриказының техноругу аныяк коммунист Бряхин ажылчыннарга доңгун аажы-чанын илередип, оон туржук шош-содаа үндүреринге четкеш, партияның шыңгыы хемчээнге база онаашкан.

Партияга чаа кежигүн хүлээп алырда, оон бүгү талазын хынамчалыг өөренип көөру чугула. Ындыг турда-ла чамдык партия организацияларының секретарьлары бо талазы-биле частырыгны база болдуруп турар. Чижээ, төп септелге мастерскаязында партия организациязы (секретары эш Ермишкин) партия кежигүнүнге кандидат кылдыр мурнакчы ажылчын дээш Доровскихти хүлээп алган. Соонда илерээни болза Доровских бодунуң өг-бүлезин катташ, ашаан чаш уруубиле катай каапкан өске бир кижибиле өгленчип алган болган. Өглениишкиниң чурумун үрээн Доровскихти СЭКП хооркомунуң бюрозу партияның кандидадынга хүлээп албаан.

Партияның хүрээлениге кижилерни хүлээп алырда оларның ажылхерекчи болгаш мораль-политиктиг мөзү-шынарын ыяк хынамчалыг көөру чугула. Аныяк коммунистер-биле ажылды эки тургускан партия организацияларында партияның сагылга-чурумунуң үрекчилери болгаш персональдыг херектер эвээш болуп турар.

А. ПАХОМОЗА,
СЭКП хооркомунуң оргкилдизинин өргелекчизи.

АГИТАТОР

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда мал эмчизи эш С. Дамбаа 1954 чылдан бээр мал эмнеп келген. Ол хүлээлгезин күүсетпишаан, ырак одарларда чурттап турар малчыннарның ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын база чорудуп, ылангыя СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң материалдарын оларга таныштырган.

Ол ажылдарны чорудары-биле кады С. Дамбаа дерги садыын үүлээп алгаш, малчыннарга хүн бүрүде хереглээр бараанларны үзүктелиишкин чокка чедирип, садыглаарын база организастаан.

О. АЛДЫН-ООЛ.

Коммунист агитатор

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунда партия эге организациязы коммунист М. Шыдыраана агитаторга томуйлаан. Эш Шыдыраа партийжи даалганы ак-сеткилдиг күүседип, чон ортузунга солун номчулгазын, беседаларны, лекцияларны болгаш илеткелдерни баш удур кылдынган план ёзугаар доктаамал чорудуп турар. Оон беседалары допчу, билдингир болгаш шынарлыг.

Партияның агитас-массалыг ажылын колхозтуң, районнуң, областың, бүгү чурттуң амыдыралы-биле холбаштырбышаан, ол болза колхозчуларның идепкейин көдүрүп, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче оларны сырый организастап келген.

Эш Шыдыраа бодунуң участогунда колхозчулар ортузунга СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының шиитпирлерин таныштырган. Ол чүгле агитатор эвес, харын база партияның кежээки политшколазын башкылап, кичээлдерни идей-теоретиктиг бедик деңнелге чорудуп турар.

С. САМБУУ.

ДҮРЗҮ-ХЕВИР ТЫРТТЫРАР ЧАА АППАРАТ

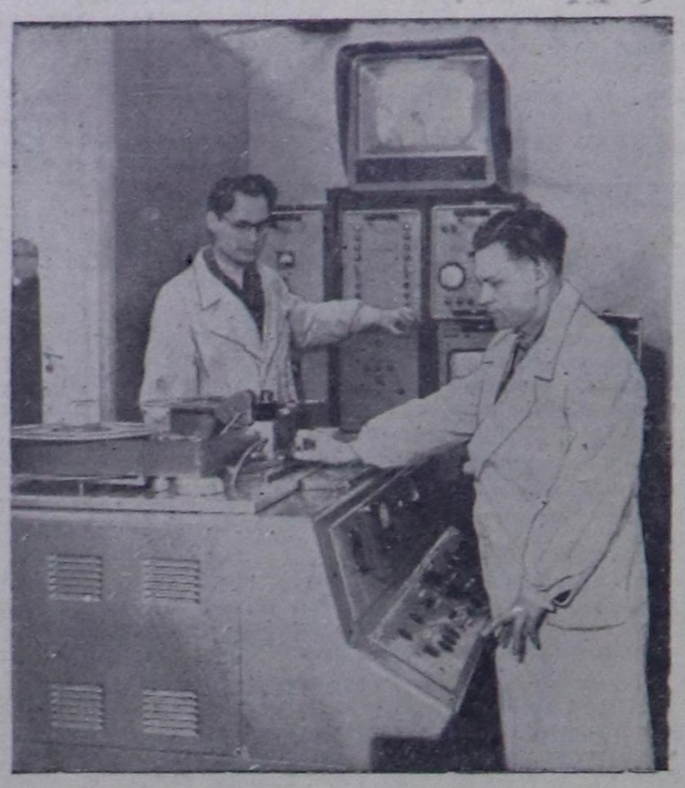

Ленинград. Телевидениениң эртем-шинчилел институдунуң, Эртем-шинчилелдиг кинофотоинститутунуң, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң Төп конструктор бюрозунуң коллективтери дүрзү-хевирни болгаш үнүү тырттырар чаа аппаратты чогаадып кылган. Ол болза, дүрзү-хевирлерни болгаш үнүү фотография пленказынга эвес, а магниттиг лентага тырттырып көргүзер аргалыг. Ындыг аппараттарны телевидениеге ажыглаарынга дыка хөй камналганы бээр.

Чурукта: чаа аппарат-биле тырттырган дүрзү-хевирлерни көргүзер деп белеткеп турары.

Фото А. Михайлов биле И. Барановтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Дузалыг ажылды кылган

Кара-ногаан шивилер, хар дег аккыр хадыннар-биле шиметтинген Аныяктың хавак кырында шевергин бажында 74 харлыг колхозчу Конзай ирей чурттап турар.

Ажылым аайы-биле ирейниң бажыңынга баргаш, оон ажылга ажыктыг сүмезин үргүлчү ап, чамдыкта оон солун тоолдарын дыңнап, аныяк моге чораан үезинде, моге-ле дээн ызыгууртан феодалдарны байырнаалымга ырбазын сый октап, үргүлчү шүглүп чорааныл ол чугаалаарга сонуурган, дыңнап турган мен.

Бир катап-ла партия организациязының даасканын ёзугаар бо колхозчу ирейге чеди чыл планының баштайгы чылының бүгү-әвилел, республика болгаш бистиң область талазы-биле күүселдезинин түңнелдерин болгаш колхозтун ажыл-агый талазы-биле чамдык чедиишкиннерин тайылбырлап таныштырган мен. Ол менче көргеш, мынча диди:

— Мени кырган кижи дээш ажылга онаавайн турарга кайын боор. эвээш-биче-даа болза, колхозумга дуза чедирер, ажылдаар ужурлуг мен. Коммунистиг партияның биске дагзып турар дайынчы программазы — чеди чылдың улуг чаагай ажыл-херээнге, кижилериң сактып четпес, кайгамчыктыг аас-кежиин тургузуп турар херекке киришпейн. хажыызынга аная хайгаракчы болуп артып каар чүве болза, кижээ кончуг хомуданчыг болур.

— Картофель шыгжаан складка от салыр, таныылдаар ажыл бардыр, ирей дидим.

Улустуң кылып турган ажылын бээр эккел деп былаажыр дээрге, эпчок болур-дур, оглум. Бо складка колхоз үш чыл дургузунда картофель үрезини шыгжаш, үргүлчүле доцуруп келген. Ам бо ажылга мени киперицер ол бе? Ажырбас харын, оон-даа чалданмас мен. Ажыл хөй болган тудум-на чалгаа чок, хөглүг болур чүве — деп, ирей омаа сүргей харыылады.

— Картофеливистиң үрезини бо чылын база-ла донуп каар чүве ирги бе, ирем — деп, әрткен чылдарның четпестерин билгеш, мен арай сестип айтырдым.

— Оо-о. Чок, чо-ок, оглум. Бис ийи сумележиринге ынак улус-тур бис. Ындыг болганда «демниг саасканы тене тудуп чигген» дижир боор, демниг ажылдаалы, складывысты барып көрөлем, кандыг ажылдар нөгеттинер әвес — дээш ирей дашкаарынуупту. Мен база-ла оон-биле кады үнгеш, картофель үрезини шыгжаан складка келдивис. Ирей складтың ниити байдалын менээ көргүстү.

— Бо көрдүнер бе, бо складтың доразын соок кирбес кылдыр довуртаар. Демги оолларны менээ дузалаштырып көрүнер, а склад иштинге печканы кылдырып алза эки ышкаш. Оон өске ажылды мен харыылаайн, оглум — деп, ирей өөрүшкүзү кончуг чугаалады. Оон саналыы ёзугаар складтың иштин аштап, кургадып, эжиин болгаш өске-даа черлерин чылыглап, чаа печканы кылдырып алдывыс.

Сүт-бараан фермазынга чорааш келиримге, ашак-даа шору ажылдаан тур.

— Хөктүг чүве, оглум. Сөөртүкчү оолдар ырады чоруурундан чалгаарааш, өл черзилер эккеп каан-дырлар. Ону өзектеп оттулары-биле Аныяк арыындан кургаг төштер чарып, чүктеп ап тур мен. Бо чылын картофель үрезинин өске черлерден садып албас боор бис, складта үрезинивис күсү хевээр канчанмаандаа, үрелип баксыраваан — деп, ирей өөрүшкүлүү кончуг чугаалайдыр.

Складта картофель үрезининиң ниити байдалын хынап көөрүвүске эки болган. Конзай ирей мээн сүт-бараан фермазынга дузалажып турарымны көргеш, кадайы-биле кады огород бригадазының хереженнерин эвилелдеп алгаш, складта 40 тонна картофель үрезинин сайгарып, ылган ажылдаан. Үрезин үрелип баксыраваан болгаш эки кадагалалда.

Конзай ирей боду хол-биле тудуп ажылдавышаан, бригаданың сөөртүкчүлерин бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче организастап тургаш, огород шөлүнче 210 тонна өдекти сөөртүп төккен, ынчангаш өдек төгер план ажыр күүсеттинген. Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бо чылын 25 гектар черге олуртур картофелиниң үрезинин үреллирип баксыратпайн, эки кадагалап турар Конзай ирейге өөрүп четтиргенивисти илеретпес аргажок.

С. ТЕЛГЕР-ООЛ,
огород бригадазының бригадири.

Машиналыг, чадаг болгаш агаар оруктап

Бо чорук чоокта чаа болган. Алтай крайның бедик дагларында кызыгаарының бирээзинге комсомолчу кызыгааржы Николай Сомов дайынчы онаалга күүседип чорааш, аар кемдээшкинге таварышкан.

Дурген дуза чедирер дугайында Горно-Алтайскиже радиотелеграмманы чоруткан. Удатпаанда эш Рабышконун дужаалын ёзугаар шериг эмчилери Карапетян болгаш Марчук, дуржулгалыг чоланчы, аная дайынчы Бобылев олар машиналыг чорупканнар. Бедик даглардыг оруктап чоруп орда агаарның байдалы баксыраа, хар дүвүлүг күштүг хаттың чалгыглары машинаның бурунгаарлаашкынынга шаптыктап турган.

Берге оруктун 47-ги километринден ынайлаан тудум-на орук улам бергедеп, хар кылыннап өгелээн болгаш чоорту оруктун кайнаар-даа угланганы чиде берген. Термометр 50 градус соокту көргүзүп турган. Адаанда хемниң ыяштарының бажы безин көзүлбес, кадыр хаалдарлыг ий черлеп машина чоруп орган. Оон шоолуг ыравайн чорда, чаа «ГАЗ-69»-туң «далбыйлап» эрттип орган харылап бээрил? Бо айтырыг колхозтуң зоотехниги эш Галкинага шуут хамааржыр. Ынчалза-даа ол кежээ болган беседага бо талазы-биле ол чүнү-даа харыылап шыдаваан.

Чагыштырып эмзирер арга болза назыны чангыс аай ийи азы чамдык таварылгада үш чедир бызааны бир инекке шуут төлзүнүп эмзирер кылдыр чаңчыктырары болур. Ындыг турбуже бо фермада бызаалар туралаан-на инзен эп турары таарымчалыг эвес.

— Бодунарның ажылдап турар дуржулганарны көргүзүп көрүнер — деп эш Анкудинов чугаалаарга, И. Кузнецова бир шилги инекти бызаа кажаазының эжиинге эккээрге, 4—5 бызаалар ону үглей берди, а өскелери чанында сынмарлажып турлар. Бир эвес мындыг болур болза, чамдык шыырак бызаалар хунаап эап кааптар, а кошкактары куруг калыр ышкажыл. Оон ынай инектиң бодунга база берге болур. Бо чорукту эдип алыры чугула.

Чамдык четпестер турзажок, бызааларны чагыштырып доруктурар арганы ажыглаанны колхозка улуг ажыктыг болуп турар. Мурнунда аная ажаап турда бызааларның 70 хире хуузун ап турган болза 1959 чылда 95 хуузун менди алган. Мурнунда бир килограмм инек эңдиниң бот-үнези 6 рубль 60 көпеек турган болза Кузнецовтар ону 3 рубль 30 көпеек кылдыр чиигеткен. Бо чылын колхоз ийи фермага 600 бызааны чагыштырып доруктурар болгаш бир баштың ортумак дириг деңзизин 280—300 кг кылдыр азыраарынга чүгле бир кыш, ийи чай негеттинер. Оон соонда күрүнеге садар. Ол дээрге күрүнеге-даа, колхозка-даа ажыктыг чиик өртектиг, эки шынарлыг ыт-тир.

ИНЕКТЕРНИ БАГЛАВАЙН АЖААП ТУРАР

«Тиилелге» — саар инектерни баглавайн ажаар аргаже области машинаның хөрээнің кырынче союп үнүп турар апарган болгаш ол дораан-на машина доктаай берген. Ында олурганнар машиндан дүшкеш, шиш-шиш даштарлыг кадыр чалдың кырынга үнүп келгеннер.

— Оо, шынап-ла кончуг-ла черге доктааган-дыр бис, оорганы куду соок дер төктүп батты — деп, кезер эмчи Карапетян ойнай аарак каттырып чугаалаан.

— Чаңгыс-даа минута халас эрттирбес ужурлуг бис, бүгү херекселдерни чүктээш, чадаг чоруур — дээш, офицер Марчук дөгерни берген. Рюкзактар чүктээн үш кижи оон ыңай уламчылап чорупканнар.

Шак ынчаар 7 км эрткенде оларга кезек кызыгааржылар уткужа берген. Заставаже баар орук дуглалган, ынаар чүгле агаар оруу-биле чедип болурун олар дыңнатканнар. Ынчангаш экспедиция Горно-Алтайскиже дедир ээп келгеннер.

Агаар чалгыгларынче база катап дүвүренчиг медээ үнген: «Кызыл, санавиация. Дурген самолеттан чорудуар, заставада аар кемдээн солдат»...

Экипажтың ужудукчузу Анатолий Богданов, ийиги ужудукчу Юрий Ковылев оларның самоледу медээни алган дораан-на агаарже көдүрүп үнген болгаш үр болбаанда мөңгүннелчек машина хөвеи дег ак булуттарның артынче чаштына берген. Самолетка аэропорттун улуг ужудукчузу П. Лешенко, авиотехник А. Назимов, шеригниң кезер эмчизи П. Мочалов олар база олурганнар.

Мурнунда чангыс-даа ужудуп чорбааны черже дайынчы даалга күүседип баары ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа 1945 чылда япон империалистерниң шериг объектилерин узуткаарынга шылгарангай чоруун көргүскен коммунист Богданов, Белоруссия болгаш Брянск фронтуларынга дайзынның тылынче 220 дайынчы ужудуушкуннарны кылган, Берлин дээш штурмнуң киржиччизи коммунист Ляшенко олар бо удаада ол берге даалганы чедиишкиниг күүсеткеннер.

Ам дайынчы Сомовтуң кадыы экижип турар. Ол Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң ыдыктыг кызыгаарының камгалалынче удавас ээп келир.

В. ЧЕТИН.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН НЕПТЕРЕДИИЛ!

Чаа депшилгелиг чүүлдерни — бүгү ажыл-агыйларга

Рязань областың ажыл-ишчилери бистиң чуртувуска алдарлыг чедиишкиннерни чедип алырда мурнакчы дуржулганы пропагандалаарынче болгаш шиңгээдип ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турарлар. Ооң иштинде мурнакчы ажыл-агыйларның ажыл дуржулгазын барып таныжары, боттарының дуржулгазын солчуру чугула ужурдузалыг болуп турар. Колхозчулардан болгаш совхозтарның ажылчыннарындан ангыда, область организацияларының удуртукчулары мурнакчы ажыл-агыйларга база барып, оларның чаа, ажыктыг чүүлдерин өске ажыл-агыйларга ажыглаар практиканы боттандырып турар.

Бистиң областа ажыл дуржулгазын барып таныжып, чаа чүүлдерни өөренип ап болур мурнакчы ажыл-агыйлар база бар. Оларның бирээзинге Каа-Хем районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артели хамааржыр. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери болгаш чамдык килдистер эргелекчилери бо колхозка барып, бир хүннүң иштинде колхоз бүдүрүлгезинин кол-кол участоктары-биле танышкан.

ДИЛГИ ФЕРМАЗЫ

Обкомнуң бюро кежигүннери болгаш килдистер эргелекчилери колхозтуң даргазы эш Д. Зайцев-биле кады баштай дилги фермазын барып көргеннер. Кара дилги фермазы колхозтуң орулгалыг адырларының бирээзи.

Эрткен чылын төрүүр дилги бүрүзү ортумаа-биле 5 төл берген. Ол болза бистиң областа эң бедик түцнел болур, а күрүнеге саткан дилги кештери шынар талазы-биле чүгле Тывага эвес, харын Красноярск крайга безин бирги черге кирип турар. Ынчангаш эрткен чылын саткан кеш бүрүзү ортумаа-биле 960 рубль болган. Ниити кирген 102 мун рубльдиң 56 муну колхозка арыг орулга болган болгаш 16 дилгини бар дилгилерниң кырынга бо чылын төл ап өстүреринге артырып алыр аргалыг болган.

Ам фермада 57 дилгилер улуг херим кажааның иштинде клеткаларның бир чартыын ээлеп турар, а бир чартыы куруг. Ол болза дилгилерниң немешкен төлдерин ажаарынга белеткээн клеткалар-дыр.

Бо фермада Матвеевтериң өгбүлезин ажылдап, дилгилерни эки ажаап, чемгерип турар. Оларның ажаап турар дилгилеринде хорамча чок. Ол өг-бүле эрткен чылын 24 мун ажыг рубльди ажылдап алган.

КУШ ФЕРМАЗЫ

Дилги фермазындан ырак эвесте куш фермазынга кээривиске, даштын чадагай кажааның шөлүн өдүректер дола берген чемнээн, агаарга селгүүстээн, диниттиг-ле турлар.

Куш фермазының ажылын, ажыл-агыйга ооң ажык-дузазын колхозтуң даргазы Дорофей Игнатьевич Зайцев аалчыларга допчузу-биле таныштырды.

Куш ажылы — эт бүдүреринге бир чугула курлавыр. Колхоз бо чылын 50 тонна өдүрек эдин, 10 тонна дагаа эдин күрүнеге садар деп планнаан. Ол болза колхозтуң бо чылын күрүнеге эт садар талазы-биле алган бедиткен хүлээлгезинин 25,7 хуузу болур. Ам фермада 1400 өдүрек бар. Эки ажаалганын, янзы-бүрү чүүлдер-биле чемгерилгенин ачызында өдүректер улуг чаагай, чылда бир өдүректен-не 90-дан 100 чедир чуурганы ап болур аргалыг болуп турар. Колхозтуң бодунда инкубатор бар. Бо чылын өдүректиң санын 36 мундан 40 мун чедирер деп планнаан. Өдүрек — суг кужу болганда фермага ынча өдүректи тударынга хөлбек суг чугула. Ынчангаш бо чылын ферманың чанынга ийи хөлбекти тургузар деп планнаан.

— Бир эвес Кызыл хоорайның чоогунда районнарның колхозтары болгаш совхозтары куш ажылын сайзырадырынче бо ышкаш кичээнгей салыр болза, магазиннерге болгаш ниитинин чемненилгезинге куш эдин үргүлчү бар болур ийик — дээн чугаалар, «ындыг харын, ол дээрге эт бүдүрүлгезинге чугула курлавыр» болгай дээн деткиишкиннер дыңналып турду.

Моон ангы черде дагаа фермазында 1800 дагааны ажаап турар. Дагааларның чемгерилгезинде люцерна далганы, чуурган тараа, балык үзү, мел, витамин «Д» болгаш өске-даа чемнер кирип турар. Кажаа иштинде оңгачаларда дагаа ижер суг белен турар. Ол фермада А. Десятков кадайы-биле ийилээн ажылдап турар. Эрткен чылын төрүүр дагаа бүрүзүнден 93 чуурга алган болза бо чылын 105-ти азы ниитизи-биле 140 мун чуурганы алыр дээш ол ажыл-ишчи өг-бүле демисежип турар.

Бо чылын ферманың чанынга чемгерилгеге хереглээр картофель, турнепс, капустаны тарып алыр деп турар. Ынчалза-даа фермада четпес чүүлдер бар болган. Кажааның иштики дерилгези куш турарынга ындыг-ла таарымчалыг эвес, дагаалар олурар ыяштары хөлүн эртир чоон, дагааларның төрүүр уялары эвээш, олар ында манажып турар.

ЫЫЗААЛАРНЫ ЧАГЫШТЫРЫП ДОРУКТУРАРЫ

Сүт-бараан фермазында саар инектериң бызааларын өске фермада сагбас инектерге чагыштырып доруктурар, оон-биле эт бүдүрериң көвүдедир болгаш кижи күжүн эвээш чарыгдаар мындыг депшилгелиг арганы колхоз дидими-биле ажыглап, эки түңнелди чедип ап турар. Бо талазы-биле областа ады-сураа үүп турар Кузнецовтарның ажылдап турар фермазынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, килдистер эргелекчилери база барган.

П. Кузнецов биле И. Кузнецова олар ам үеде 112 бызааны ажаап турарлар. Олар бо чылын 80 инекке 200 бызааны чагыштырып доруктурар хүлээлгени алганнар. Бызааларны инектерге эмзирбишаан, сиген, зеленка, чуурган тараа дээн ышкаш чемнер-биле чемгерип, чылыг сугну берип турарлар.

Оон-биле кады фермада чамдык союп арттип болбас четпестерни демдеглезе чогуур. Амгы ажыглап турар кажаа бызаалар ажаарынга таарымчалыг эвес. Оон иштинде саваң чадып каан-даа болза оон адаа өлшык. Ол чорук чаш бызааларга айылдыг — янзы бүрү аарыг тыптып болур. Бызааларның дүн-хүнде ортумак деңзи-немелдезин кышкы үеде 350—400 грамм, чайын 600—700 грамм чедирер деп сорулга салган хиреде-ле, эрткен ийи айның иштинде чангыс-даа бызаа деңзилевээн. Бызааларны деңзилевейн тургаш, оларның өзүлдезин канчап билип алырыл, ында ажылдап турар кижилериң төлевирин чүүү барымдаалап бээрил? Бо айтырыг колхозтуң зоотехниги эш Галкинага шуут хамааржыр. Ынчалза-даа ол кежээ болган беседага бо талазы-биле ол чүнү-даа харыылап шыдаваан.

Чагыштырып эмзирер арга болза назыны чангыс аай ийи азы чамдык таварылгада үш чедир бызааны бир инекке шуут төлзүнүп эмзирер кылдыр чаңчыктырары болур. Ындыг турбуже бо фермада бызаалар туралаан-на инзен ээп турары таарымчалыг эвес.

— Бодунарның ажылдап турар дуржулганарны көргүзүп көрүнер — деп эш Анкудинов чугаалаарга, И. Кузнецова бир шилги инекти бызаа кажаазының эжиинге эккээрге, 4—5 бызаалар ону үглей берди, а өскелери чанында сынмарлажып турлар. Бир эвес мындыг болур болза, чамдык шыырак бызаалар хунаап ээп кааптар, а кошкактары куруг калыр ышкажыл. Оон ынай инектиң бодунга база берге болур. Бо чорукту эдип алыры чугула.

Чамдык четпестер турзажок, бызааларны чагыштырып доруктурар арганы ажыглаанны колхозка улуг ажыктыг болуп турар. Мурнунда аная ажаап турда бызааларның 70 хире хуузун ап турган болза 1959 чылда 95 хуузун менди алган. Мурнунда бир килограмм инек эңдиниң бот-үнези 6 рубль 60 көпеек турган болза Кузнецовтар ону 3 рубль 30 көпеек кылдыр чиигеткен. Бо чылын колхоз ийи фермага 600 бызааны чагыштырып доруктурар болгаш бир баштың ортумак дириг деңзизин 280—300 кг кылдыр азыраарынга чүгле бир кыш, ийи чай негеттинер. Оон соонда күрүнеге садар. Ол дээрге күрүнеге-даа, колхозка-даа ажыктыг чиик өртектиг, эки шынарлыг ыт-тир.

ИНЕКТЕРНИ БАГЛАВАЙН АЖААП ТУРАР

«Тиилелге» — саар инектерни баглавайн ажаар аргаже области баштай шилчээн колхоз. Төп ферманың улуг кажаазында бүгү инектерни баглавайн ажаап турар. Кажааның иштинде хендир-биле шимчедип турар решёткалар кылып каан. Оон-биле кажааның иштин туралааныбиле үзүктеп болур, ылангыя сагдынган болгаш сагдынмаан инектерни холуштурбазынга ажыктыг.

Күзүн чылыг үеде инектерни даштыгаа ажык черге чемгерип турган болза соок үеде кажаа иштинге чемгере берген. Кажааның иштики ханазында шаарартыр тургузуп каан чиңге ыяштар-биле хананың аразында бөдүүн чемнер төктүп бадып турар. Ону инектер боттары барып чип турар. Ол чемнер кайынын кээп турарыл дизе, сиген сөөрткен машинадаа, шанактыг ат-даа кажааның бир ужунда чадалап кажааның кырынче үне бергеш, сигенин дүжүрер. Ол сигенни дээвиир-биле хана бажының аразында хос черлерже кааптарга оортан төктүп бадып турары ол. Мурнунда баглап ажаап турда, инектерни тургузар болгаш чем каап бээр тус-тус черлер херек турган, ынчангаш кажаага амгызы дег хөй инек кирбейн турган болгаш инек санынга ангылап чем каап бээринге хөй кижи ажылдаар турган болгаш кажаа ишти артык чүдээр турган.

Мурнунда инектерни баглап ажаап турда, инек санында автосуггарылганың суг дамчыыр хоолайы, суг төктүр хымыштары турган болза, ам кажааның ортузунда улуг дөрбелчин чагыларны долгандыр коошпаларда белен турар сугну инектер боттары барып ижип турар.

Ферманың инек саар өрээлинде саалда станоктарын тургусканы сочун. Ам үеде аная хары угда 4 инекти саар болгаш саанчы бүрүзү 40—50 инекти саап турар. Моон соңгаар станоктарның санын көвүдедир болгаш бир саанчы хары угда 8 инекти саар азы 1,5 шак иштинде 100 инекти саарын чедип алыр деп турар. Сывырган демир-биле кажаалай кылган саалда станогунда саар инекти киирип кээрге, оон бажының мурнунда бедидир азып каан саважыгашта чуурун каан концентрат азы кукуруза силозу белен турар. Кажааның дээвириниң кырында улуг демир савада уруп каан концентрат ол саваның дүвүнде дыдык кылгаш, аная улап бадырган хоолай ишти-биле демги саалда станогунда саважыгашче боду чоорту төктүп бадып турар. Ам үеде кажааның кырынче концентратты дажыглап үндүрүп турар болза, моон соңгаар ол саваларның дужунга транспортёр тургускаш, механизация күжү-биле үндүрерин чедип алыр бис деп эш Зайцев тайылбырлады.

Колхоз хөй куш үндүрер траншеяга болгаш башняга силос салыр чорукту соксаткаш, чер кырынга силостаашкынче шилчээн. Ферманың чанында чадагай кажаа иштинде бедик хана дег силосту канчаар тургусканын эш Зайцев тайылбырлады. Эрткен күзүн узун дурту 28. дооразы 9 метр кукуруза силозун чер кырынга «ДТ-54» трактор-биле тырый бастырып тургаш тургускан. Оон кырындан сиген-биле элээн кылыкадыр базырган. Инектерниң чемгерилгезинге оон бир ужундан ап өгелээн. Ам кол кезии ажыглаттынган, арткан силосту көөрге, даштындан чүгле 4—5 сантиметр хире доңуп баксыраан, оон ыңайгызы канчанмаан-даа, куску-ле хевээр өлшык, чыды чаагай.

— Чер кырынга салган силостуң аразынче агаар кирер болза дүлүп баксырай бээр деп чамдык эртемденнериң бадыткап турганы шын эвес. Трактор-биле таптай бастырган тудум-на улам эки болур. Бо-дур, бистиң силозувус канчанмаан-даа. Силосту салырда болгаш алырда хөй күш үндүрер тудугларны узуткаар херек. Ам бистиң силозувусту саанчылар боттары айыыр-биле белен

ЧУГУЛА СЕМИНАР

Өвүр районнуң улусчу эки-тура дружиналарының командирлериниң болгаш эш-хуузунуң судтарының даргаларының, секретарьларының семинары Хандагайты суурга өрткен.

Семинарга совет хоойлуну болгаш социалистиг нити чурталганың дүрүмнерин үрээр чоруктарга удур демиселге хөй-ниитиниң ролүнүң дугайында, улусчу эки-тура дружиналарының саавырының база эш-хуузунуң судтарының дугайында дүрүмнүң төлевилелериниң болгаш арага, хымыс хайындырар болгаш өске-даа эзиртир чүүлдерни бажыңга кылып белеткээринге удур, районга кемниг-херектер үүлгедир, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлерге удур ап чорудар хемчеглер дугайында темаларга клеткелдерни өскүлеп.

Семинарның киржикчилери «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарда эки-тура дружиналарының ажылының дүржулгазын танышкан.

«Торгалыг» колхозта эки-тура дружиназы (командири Василий Бюрбю) хөй-ниитиниң чурумун үрээрлер-биле демиселди күштелдирер сорулга-биле дружиначылардың хуралдарын кылып, хөй-ниити черлеринге дежурныйларны үргүлчү тургузуп турар. Эзирик чораан ниитинин чурумун үрээн Соксалды болгаш Бичии-уругну олар үе-шаанда илередип, чурум үреп турар чамдык ниыктарны эш-хуузунуң судунга хемчег алырынга дузалаанар. Дружиначылар хемчег ап эдери-биле хамаарышкан организацияларга шилгеткен. Дружинаның ажылынга Санды, Эдер-оол, Шивитпаа болгаш өскелер-даа эки киржип, чон ортузунга хоойлу дүрүмнү тайылбырлап турар.

Районнуң эки-тура дружиналарының ажылында четпестер база бар. Хандагайты суурга улусчу эки-тура дружиназынга хөй командирлер солушканының түннелинде дружинаның кылган ажылы билдинмес-даа, көзүлбес-даа болуп турар. Ынчангаш район төвүнде чурум талазы-биле байдал колхозтар төптериндеи куду деңнелде туруп турар. Садыгларга бичии ургларның үнген-кирген турарын, кежээки киносеансыларга бичии ургларның, өзирик улустарның олургулаары таварылга эвес.

Бир эвес Хандагайтыга улусчу эки-тураның дружиназы эки ажылдап турган болза ындыг таварылгалар турбас ийик. Саглыда улусчу дружинаның ажылының байдалы база-ла Хандагайтыдан улуг-ла дээрелевейн турары семинарга илерээн.

Х. МӨГЕ.

Чарлыкты боттандырып эгелээн

«Арага-хымыс хайындырар болгаш эзиртир өске-даа чүүлдерни бажыңына кылып белеткээринге удур демиселдиң хемчеглериниң дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң 1960 чылдың январь 29-та үндүрген Чарлыын хажыдып. бажыңнарынга эзиртир хымыс кылып алгаш, улус эвилелдеп, арагалаашкын организастап турган Чадаана көдээ Советтиң хамаатылары Куулар Мартан-оол, Ховалыг Дарый оларның хөрээн ында эш-хуузунуң суду көрген.

Куулар Мартан-оол биле Ховалыг Дарый олар боттарының буруузун хөй-ниитиниң мурнунга бүрүнүбиле миннип, моон соңгаар ол чорукту болдурбазын хүлээнип турарын барымдаалааш, эш-хуузунуң суду шыңгыы сагындырыгны оларга берген.

Б. БЮРБЮ.

Ийи айның түннели

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының малчыннары болгаш көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш чарыштыг калбартып турар.

Күрүнеге сүт болгаш эът садарының бирги кварталда планын район эки күүседип турар. Сүт садарының квартал планы март 1-де 155 хуу, эттин—96 хуу күүсеттинген. Сүттүң квартал онаалдазын «Искра» колхоз 294 хуу, «Коммунизмче орук»—188 хуу, Ленин аттыг — 150 хуу күүсеткен.

Күрүнеге өөт садарының квартал планын Сталин аттыг колхоз 264 хуу, «Искра»—190 хуу, «Коммунизмче орук»—105 хуу, Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели — 94 хуу күүсеткилээннер.

Моон-биле чергелештир чамдык «Хорум-Даг», «Кызыл тараачын», «Большевик» колхозтар бо чылдың бирги кварталының ийи айларында эът белеткелиниң талазы-биле планнарын шуут үскеннер. «Большевик» колхоз март 1-де чедир 300 кг эът дужааган, «Хорум-Даг» болгаш «Кызыл тараачын» колхозтар килограмм-даа эътти күрүнеге дужааваан.

Эът-сүт белеткелиниң Чадаанада районнар аразының конторазының директору эш Сидоренковтуң ажылынга харыысалга чок, сүт хүлээп алыр ажылдакчылар-биле харылзаа чок, эът-сүт хүлээп алырынга контрольду кошкатканындан сүт дужаалгазынга моондактыг чоруктар таваржып келген. Контораның ажылдакчылары колхозтардан келген сүттү четче хүлээп албайн дедир чорудуп турар таварылгалар бар. Чижээ, февраль 27-де «Искра», Ленин аттыг, «Кызыл тараачын» колхозтардан эккелген хөй бидон ишти сүттү ажыг дээш хүлээп албаан. Ол сүттү хайындырарга херек кырында аваа болган. Февраль 30-де «Искрадан» эккелген сүттүң 6 бидонун хүлээп албайн баарга, үчётчик эш Муныя ук сүттү хайындырып тургаш, ооң үрелип баксыраваанын тодараткан. Контораның лаборантызы эш Кайдышева колхозтардан бидоннарга эккелдирген сүттүң ортузунда эриин хүлээп алгаш, донун бидонубиле кады дедир чорудуп турда, эш Сидоренков ону тоомча- чокка эрттирип келген. Эът, сүт белеткелиниң районнар аразының конторазының ажылында мындыг четпестерни чайладырынче угланган чогуур хемчээн алыры районнуң удуртур органнарындан негеттинип турар.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корреспондентизи.

УЛУС СУДУНУҢ СЕКРЕТАРЫ

Вера Сереновна Оплакова—Советтиң хөй национадлыг өг-бүлезинге Тываның каттышканындан бөөр Кызыл хоорайның улус судунуң бирги участогунуң секретарынга ажылдап келген. Бо үениң дургузунда бодунга хамаарышкан ажылдарны ак-сеткилдии-биле күүседип, чоннуң янзы-бүрү негелделерин чогуур өйүнде хөрылап берип, оларга бодунуң дузазын чедирип турар болгаш чонга өөлдек, хүндүлээчел.

Эң эки ажылдакчыларның бирээзи дээш, каш удаа макталдарны болгаш шаңналдарны ол ап келген. Вера Сереновна—эки хөй-ниитичи. Суд органнарынга ажылдап келген үеэниң иштинде профөвилел организациязының даргазында ажылдап, ол ажылын ак-сеткилдиг күүседип турар.

— Мээң бо ажылым харыысалгалыг болгаш берге, ындыг-даа болза ону хынамчалыг, ак-сеткилдиг күүседир дээш кызып турар мен. Төрээн чуртумга улуг дузаны чедирер дээш ам-даа кызып ажылдаар мен—деп, Вера Сереновна чугаалап турар.

Ол, суд болур үелерде ону кончуг хынамчалыг белеткээр болгаш озалдашкыннарны болдурбазын кызып, херектерни чурум-чыскаалдыг кылдыр белеткээн турар.

Вера Сереновна Оплакова чүгле улус судунуң бирги участогунда 15 чыл ажылдап турар болгаш ажылынга чаңгыс-даа частырыгны болдурбаан. Ынчангаш Вера Сереновна бо эки ажылы-биле коллективтин хүндүткелин чаалап алган болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш ам-даа хөй чылдар иштинде ажылдаар дээрзи бүзүреллдиг.

А. ТАРААЧЫ.

Келир кышка белеткел

Улуг-Хем районда Алдыы-Шынаа эге школаның 1960—61 өөредилге чылында одаар 200 кубометр ыяжын эш Доспаңай удурткан 13 кижи составтыг колхозчу звено хап кирипкен. Колхозчулар 7-ле ажыл хүнүнде 143 кубометр ыяшты школаның хериминиң иштинде хап тургусканнар.

Ыяш хап турарлардан дараазында эштер үлүүн 130—150 хуу күүседип турарлар: Х. Ымыдан, А. Борбай-оол, Д. Хүреш-оол, К. Чалзаңмаа, М. Үйнук-кыс. Алаактан аътбиле ыяш сөөртүп турар О. Самбуу, Д. Сарыг-оол, Д. Орус-оол олар база эки ажылдап турарлар.

Х. ЧАНЧЫП.

ИЕНИҢ ААС-КЕЖИИ

Сенмит Бырышкаковна Шөмбүл — область төвүнден эң ырак черге, Мөңгүн-Тайганың девискээринге төрүттүнген болгаш өскен, ам «Малчын» колхозтуң кежигүнү.

— Бистиң шаандагы чурталгавысты амгы үеэйдээгизи-биле черле канчап деңнээр боор! Коллективтиг ажыл-агый бистиң материалдыг-даа, культурлуг-даа деңнеливисти бедиткен. Совет эрге-чагырга, Коммунистиг партия ие-чаштар дугайында доктаамал сагыш салып турар. Бодум моон мурнунда 6 ургларны төрээн болгаш кижизиткен мен. Ол дээш күрүне дузаламчызын база-ла ап келдим. Мындыг үеде чурттаары болгаш ажылдзары өөрүнчүг болбайн канчаар!— деп, Сенмит Бырышкаковна чугаалап орар.

Делегейниң хөрөөженнер хүнү — Март 8-тиң 50 чыл болган оюн демдеглээринге чон белеткенип турган, ынчаарга аныяк ие эш Шөмбүл ол байырлалды Кызылга кээп чаа, онза болуушкун-биле демдеглээн.

Байырлал мурнуу чарында эш Шөмбүл самолёт-биле Кызылга ужуп келген болгаш божулга бажыңынга кирген. Марттың 8-зинге уткуштур ол ийис кыс ургларны божуп алган.

— Божулга бажыңының ажылдакчылары дыка-ла өөлдек, эки ажылдаар-дырлар, чиик божудум. Чаа төрүттүнген ургларымга 200 рубль өртектиг хеп аймаа дузаламчыны алдым, а ургларым эки доругуп ап турлар — деп, аныяк ие бодунуң өөрүшкүзүн шак ынчаар илередип чугаалаан.

Чурукта: С. Б. Шөмбүл бодунуң ийис ургулары-биле.

Фото А. Аирнии.

Культура-амыдыралдың темаларынга

(Редакцияга чагаалардан)

Барыын-Хемчик районнуң төвү—Кызыл-Мажалыкты облкүүскомнуң чоокта чаа үндүрген шиитпирин өзугаар ажылчын суур кылдыр доктааткан. Бо чорук суурнуң ажыл-амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болуушкун болган болгаш ындыг хевирниң чурттакчы чериниң чогуур негелделеринге дүүштүр культура-амыдыралга хамаарышкан черлериниң четкизин калбартыр ужурлуг.

Ындыг турбуже Кызыл-Мажалыкта чурук тырттырар черниң чогун безин чугаалаарга керектиг ужуру билдине бөөр. Документилерге чурук хереглээн кижилер Ак-Довуракче, «Барлык» совхозче чорук кылып, бичии чурук уъжун хуу кижилерге хөй акша-хөренги төлеп турарлар. Чижек кылдыр Мөнгүш Октябрь биле Саая Очурнуң дугайында каш сөстен чугаалаал. Бо эштер документиге хереглээш хуу кижилерге чурук тырттырарга 3—4 катап таарышпас болган. Ынчап кээрге олар Чадаанаже чорук кылыр ужурга таварышканнар.

Бир эвес Кызыл-Мажалыкка чурук тырттырар чер ажыдар деп бодаар болза, ындыг кижилерни суурдан-на тып ап болур.

Ол ышкаш районда «Большевик» колхозка кинолар кончуг озалдап кээп турар. Чижээ, «Оожум Дон» деп кино хоорай черге үнүп эгелээнинин соонда 6 ай, «Тисса хемде» деп кино 4 ай өрткенде колхозтуң клувунга келген.

Бо талазы-биле Чадаананың кино тарадыр чери тодаргай хемчеглерни алза чугула.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтуң Бажың-Алаак сууру чыл келген тудум улгадып турар. Моонбиле чергелештир суурда чунар бажыңны чүгле улуг хүннерде эвес, харын аваа хүннерде база ажылдадыры чугула болуп турар.

Ындыг турбуже ында чунар бажың ийи-үш улуг хүн өрткенде арай боорда ажыттынар. Ооң печказы чылытпас, шалазы соок, одаар ыяжы база четче дүжүргүнмээн.

Суурнуң чурттакчы чонунуң санының өзүп турары-биле чергелештир чунар бажыңның хемчээлин база улгаттырары негеттинип турар.

М. АК-ООЛ.

* * *

Кызылдың ыяш заводунуң салбырын Кара-Суг суурга тургусканыдан бөөр 4 чыл чедип турар. Оон бөөр ында ажылчыннарның культурлуг амыдыралынче кошкак сагыш салып келген.

Суурда чурталга бажыңнары чедишпес. Кино үргүлчү үнмейн турар, келгенде 3—4 кинону хары угда дүнекиниң 12—1 шактарга чедир көргүзүп кээр. Ында эмчи база чок, ооң уламындан улус хензигле чылдагаан болганда Кызыл азы Элегес-Аксы кирер ужурга таваржып турар.

Клубка лекция, беседа болбастаан болгаш аныяктар чүгле бильярдбиле чалгаа чазып турарлар.

В. НОРБУ-САМБУУ.

* * *

Бай-Тайга районнуң Мугур-Аксында көдээ библиотеканы одаар ыяшбиле хандырар талазы-биле көдээ Совет «Малчын» колхозтуң баштаар чери-биле керээ чарган. Ол керээ саазын кырында арткан.

Көдээ библиотека одаар ыяш чок болганындан январь айдан эгелээш хагдынган. Колхоз даргазы эш Шөмбүлге негелде салырга, колхозчуларның бажыңнарынга от хереглевестеп, чылый бөөрге, ыяш дүжүруп бөөр бис деп аазап турар. Бо дээрге чоннуң культурлуг амыдыралынга саат ужураштырып турар херек-тир.

С. САМБУУ.

* * *

Бистиң суурга суглаан кижилерни көөрге, ийи саарзык савалар-лыг чоруп турар. Чүге ындыгыл дээрге, доңган кудуктарже улуг савалар сыңмас боорга, бичии ак демир көңгүлдер база ап алган чоруп турарлары ол.

Шынап-ла, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң суурунда 10 кудуктуң дөртү шак доңуп калган. Артканнары база багай ажааганыдан суг устунмастап турар. Чамдык кудук өөлери кудуктарын шоочалап алгаш, суг үзүп алыр дээн кижилерден 3—5 рубльди ап турар.

Суурда арыгланыр бажыңнарны база багай ажыглап турар. Чөөрби хире ындыг бажыңнарның чедиши ажыглалдан үнген, чамдыктарынче кижи кирер арга чок.

Бо таарымча чок байдалды Солчур көдээ Совет оваарып көрбейн турар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

* * *

1958 чылда Бай-Тайганың Тээли суурга аалчылар бажыңы-даа, баш таарыыр чер-даа ажылдап турган. Ол черлер ам шуут хагдынган.

Оон ыңай чурук тырттар, шак септээр черлер сураглаан кижилерни бо-ла көрүп болур.

СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле айтырыгны район төвүнге болгаш колхозтарга үргүлчү чугаалажып турар. Ынчалза-даа шиитпирни херек кырында багай боттандырып, культурлуг амыдыралдың үстүнде адаттынган черлерин турган-спайн турары райкүүскомнуң коммунал-хандырылга килдизинин (эргелекчизи эш Сундуй-оол) четпес ажылы-дыр.

Х. ЗРЕС-ООЛ.

* * *

Ак-Довурак комбинаттың ыяш белеткээр чери Чыргакыда туруп турар. Ында 300 чыгыы ажылчыннар бар.

Ам ийи чыл дургузунда чаа суур турупкан турунда, ында эмчи чок а Барыын-Хемчиктиң район эмнелгезинде хүн чурумун көөрге, ыяш белеткээр черге эмчи бир айда 2 катап барган турар деп бижип каан. Шынында эмчи келбейн турар.

Ажылчыннар район төвүнче эмчилеп чорааннда 2—3 хүннүң ажылын үзүп турар.

Д. ЛОПСАН.

Тракторлар бүдүрүлгезин ковүдедири дээш

Сталинград. Чурттун улус ажыл-агыйын хогжүдериниң чеди чыл планын өзугаар Сталинградтың трактор заводу ук бүдүрүлге черинин баштайгы дөрт-беш чылдар дургузунда бүдүрген тракторларыбиле деп санныг машиналарны бүдүрер ужурлуг.

Бүдүрүлгениң деңнелиниң талазы-биле чеди чылдың планын 6 чылда, а экономиктиг көргүзүглерни—беш чылда күүседири дээш Сталинградтың трактор заводунуң коллективи кызымаккай ажылдап турар. Чеди чылдың баштайгы чылының планы хуусаазындан бир ай бурунгаар күүсеттинген. Заводтуң коллективи онаалгадан дашкаар бир муң тракторларны белеткээн болгаш оларга артык кезектерни 10 миллион ажыг рубльге берген.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң салган сорулгаларын чедишкинниг шиитпирлээринге төлептиг салыышкынны кылыры-биле оралдаштышаан, трактор заводунуң ажылчыннары болгаш албан хаакчылары бедиткен хүлээлгени алганнар. Чеди чылдың ийиги чылында пландан ажыр 3000 тракторларны кылып үндүрер болгаш 1961 чылда эң-не дүрген чоруктуг болгаш күчүлүг чаа хевирлиг тракторну бүдүреринче шилчиир деп шиитпирлээннер.

Чурукта: пландан ажыр бүдүрген тракторларны чүдүрүп турары.
Фото С. Курининнии. СЭТА-ның фотохониказы.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Харылзаа ажылын экижидер

Каа-Хем районнуң Федоровка суурда харылзаа салбыры бар. Харылзааның ол салбыры «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи орук», «Бурунгаар», «Совет Тыва» колхозтарны хандырар хүлээлгелиг. Ындыг турбуже, харылзаа салбырындан өлүп ырак черде «Совет Тыва» колхозка келир почтаны харылзаа салбыры амгы үеде дыка саададып турар. Оон түннелинде колхозчулар, ылангыя ырак одарларда малчыннар, боттарының чагаан солуннарын, журналдарын барык бүдүн айның дургузунда ап шыдавайн турар.

«Совет Тыва» колхозта почта чедирилгезин экижидер дугайында айтырыгны харылзааның район конторазының мурнунга хөй удаа тургузуп келген-даа болза, ол түннел чок болуп артпышаан. Бистиң колхоз болза районнуң өң улуг көдээ ажыл-агый артельдериниң бирээзи. Колхозчулар чорудар дээн чагаалаарын, шилчидилгелерин Федоровка суурда харылзаа салбырынга аппарып чедирер дээш хаая эвес шүүдеп турар.

Ол ышкаш кажан колхозчуларга шилчидилге келгенде, ону барып алыр дээш база-ла харылзаа конторазынче шүүдеп чоруп турар. Районнуң улуг колхозтарының бирээзи болгаш Сарыг-Сеп суурдан өлүп ырак черде турар «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелинге харылзаа салбырын тургузар дугайында айтырыгны колхозчулар болгаш көдээ интеллигенция тургузуп турар. Бо айтырыгны харылзааның район конторазындан дүрген өөренип көргеш, шиитпирлезе чогуур.

С. ДОНЗУМ.

Чунар бажың айтырыы кажан шиитпирлеттинерил

Бии-Хем районнуң «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери чунар бажың дугайында айтырыгны баштаар черге каш чыл иштинде тургузуп келген. 1957 чылда колхозчуларның ниити хуралынга бо айтырыгны база чугаалашкаш, баштаар черге дааскан турган.

Оон бөөр үш чылдың нүүрү болду. Баштаар чер колхозчуларның негелдезин тооп көрбөөн, ниити хуралдың доктаалын күүсетпээн. Харын чунар бажың тудары-биле белеткээн ыяшты өскээр ажыглап турар апарган. Азөөт, Орзак фермаларынга чунар бажың тудар дугайында айтырыглар көдүрүп турза-даа, ол база түннел чок арткан.

Колхозта чунар бажың тудуп албазының кандыг-даа барымдаазы чок. Артельдиң акша орулгазы чыл бүрү өзүп турар, тулгуның ыяш материалы оон девискээринде байлак. Ам чунар бажың туттунмайн турарының карачаңгыс чылдагааны болза колхозчуларның культурлуг негелдезинче баштаар черниң сагыш салбайн турарында болур.

С. ДАНГАА.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Чаа-Хөл районнуң төвү—Чаа-Хөл суурга сөөлгү чылдарда чамдык чаагайжыдылга, тудуглар кылдынган болза-даа, Улуг-Дөң, Найырал кудумчуларда кудук чогу-биле ол кудумчуларда бажыңнар чанында олурткан ыяштар болгаш чечектер суггартынмайн кургап каарын болгаш чурттакчы чон суг-биле хандыртынмайн турарыг Чаа-Хөл суурнуң чурттакчызы Б. Дажы-Доңдуп редакцияга бижээн.

Редакцияның чоруткан материалынга Чаа-Хөл райкүүскомнуң секретары Т. Сюртуктуң харыылааныбиле алырга. Улуг-Дөң кудумчуга 5 кудукту казып, бо чылын ажыглалга киирерин Чаа-Хөл көдээ Советтиң күүскому шиитпирлээн болгаш ам боттандырып эгелээн.

ИЙИ ЧЫЛ АШКАН

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединин ажылдаар конторазын 1957 чылдан эгелеп тудуп эгелээн. Ийи чыл дургузунда биче хемчээлдиг конторанып тудуу доозулбаан. Оон чүгле ханазын тургускаш, ара каапкан. Ам ол тудуг чоогунда колхоз конторазынга келген улустуң аът баглаар чери апарган, оон ишти арыгланыр чер болу берген. Көдээ Совет даргазы оон тудуун үргүлчүлээр дугайында кандыг-даа хемчег албайн турар.

Конторанарны кажан ажыглалга киирер силер деп айтырыгны эш Базырга салза, ол чүү деп харыылаар ирги?

Б. ХОВАЛЫГ.

* * *

КОЛДУУНДА-ЛА ШООЧАЛЫГ

Тожунуң Сыстыг-Хем суурда көдээ библиотеканың ажылы сөөлгү үеде баксыраан. Оон эргелекчизи комсомолчу А. Тоңнай библиотеканы шоочалааш, каш хонуктарда улаштыр ажытпайн баар. Ында-хаая ажыттынган үелерде иштинге кире бөөрге, шалазын үр үеде чугбаанындан хир-довурактыг апарган, номнар чурум-чыскаал чок кылдыр салдынган. Харын Тоңнай аңаа кедген номчукчуларга эптиг-өөлдек эвес, бодунун каржы чоруун көргүзе бөөр.

Көдээ Совет даргазы эш Бичине библиотека ажылын экижидер дугайында кандыг-даа хемчег албайн турар.

О. МАШПАК-ООЛ.

* * *

КАЖАН КЕЛИР ИРГИ

Улуг-Хем районнуң Баян-Кол сууру Кызыл хоорайдан улуг ырак эвесте. Ол ышкаш соңгу районнарбиле аргыжар улуг оруктуң биче-ле хажыызында. Областың хөгжүм-шин театрының артистери бистиң суурга келбөөнден бөөр ийи чыл четкен. Суурнуң чурттакчылары артистерниң солун концертин, шинзин көөрүн кончуг күзеп турарлар.

Бо талазы-биле областың культура эргелелинден болгаш театрның дирекция черинден чоннуң негелдези улуг.

Б. БАЙКАРА.

Н. С. Хрущевтуң чеде бээрин кайда-даа манап турар

☆ ☆ ☆

„Биске күзенчиг аалчы болур“

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң Францияға баар деп турарының дугайы Парижтиң демократтыг парлалгазының арыннарында төп черлерни ээлеп турар. Н. С. Хрущевтуң анаа баар деп турарының дугайын бөдүүн французтарның канчаар көрүп турарының дугайында фоторепортажты «Юманите» солун бүдүн арында пардаан.

Булонь-Бьянкурда автомобиль заводунуң ийи ажылчыннары ол солуннуң корреспондентизинге мынчаар медеглээннер: «Хрущев биске күзенчиг аалчы болур. Оон Францияға келир деп турары кончуг эки-дир, ол—тайбыңа ажылдапла турар кижилерге шуптузунга кончуг эки». Совет чазактың баштыңы-биле Францияның президентизиниң аразынга ужуражыышкын «ийи бөлүгленишкинни башкаландырып турар айтырыгларга аңгы-аңгы бодалдарны чоокшулаштырар» болгаш «тайбыңның хереэ ол чоруктан чүгле улуп алыр» деп идегелин «Рено» заводта «Форс-Увриер» профэвилел организациязының активизи Ламюр илереткен.

Совет Эвилелинде амыдыралдың дугайында чугаалап турар бөлүк чүүлдерни «Либерасьон» солун парлаан. «Кожа-хелбээ турарының айтырыы «соок дайынның» айтырыгларын тиилеп турар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок. Дээрги Хрущевтуң Францияға кээр деп турары чогум шак оон ужурундан ол хире улуг кичээнгейни болгаш сонуургалды болдуруп турар» деп ук солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

«Чугаа болза, найыралдың эргежыы дээш келишкин дугайында болуп турар. Тайбыңның негелделериниң кайызынын-даа талазы-биле Францияда болгаш ССРЭ-де удурлаышкак эрге-ажыктар чок. Ийи чурттарның аразынга эки харылзаалардан, ол ылангыя оларның кызыгаарларының айыыл чок чоруун хандырар дээш көдүрер айтырыгларны бот-боттары билириндан тайбыңны камгалаары улуг хемчээлдии-биле хамаржыр. Ындыг айыыл чок чоруктуг идегелдии-биле хандырары ийи чурттарның улустарының көл сагыш салыышкыны болуп турган. Оон ужурундан күрүне ажылдакчыларының бодап турары-биле алырга, корум-чурум ийи аңгы болза-даа француз-совет найырал төөгү талазы-биле эргежок чугула чүүл болур» деп ол солун демдеглээн.

«Дээрги Хрущев, Францияға моортап кээп көрүңер»—деп мындыг өстер-биле «Либерасьон» солуннуң мурнуку чүүлү доозулган.

Уганданың студентилери байыр чедирип турар

КОНАКРИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң Гвинея Республикага баар дээниниң дугайында медеглелди Гвинеядан өске черлерде бөза-ла өөрүшкүлүг уткып турар. Уганданың Герман Демократтыг Республикада өөренип турар студентилери Гвинея Республиканың чазааның президентизи болгаш даргазы Секу Туреге чагаа чорутканнар. Н. С. Хрущевту Гвинея Республиканың чазаа бодунуң чуртунче чалааның талазы-биле өөрүп турарын олар ында илереткен.

Уганданың студентилериниң бижээни болза: «Ёзулуг демократия чүгле социалистиг чурттарда дээрзин көрген билген бүгү чүүлдеривистен түңнээн бис. Колониализмниң илчирбезин Африка үзе тыртып октап турары амгы үеде Н. С. Хрущевтуң Гвинеяға баарын бистер үе-шагның эргилдези деп санавышаан, ол болза бүгү делегейге тайбыңның магадылалы деп үнелеп көрүп турар бис. Колония улустарның амыдыралын совет улус кезээ-мөнгеде улуу-биле сонуургап келген болгаш сөөк-язы ылгаар чорукка, колониализмге болгаш кижи көөр хөөн чок мөлчүгделге удур дидими-биле демисежип турарын бистер кончуг эки билир бис».

Манолис Глезосту база катап шииткен

АФИНЫ. (СЭТА). Судтаашкын үезинде буруудадыышкынның долузу-биле үндезин чогу бадыткаттынгандаа болза, Афинының кеземче суду Манолис Глезосту 7 айда болгаш «Авги» солуннуң директорун 5 айда кара бажыңга хоругдаар деп шииткен. «Авги» солуннуң саазынны чиигелде-биле алыр эргезин бир айда кызыгаарлаан.

Бо шииткел болза М. Глезостуң кара бажыңга олурар хуусаазын чүгле узадып турар эвес, харын-даа шериг судунуң шииткелин күш чок болдурары-дээш демиселге бергелерни таварыштырып, ол шииткелди оон шүгүмчүлээр эргезин казып турар.

Судтуң бо шииткели айыылдыг чорукту тургузуп турар. Моон соңгаар шериг судунуң шиитпирин шүгүмчүлээн кандыг-даа солунну азы политиктиг ажылдакчыны «эргечагыргаларны болгаш судту дорт көрген» дээш эрге-чагыргалар каратуразында шиидип каап болур. Оон-биле Грецияда парлалганың хостуг чоруу шыңгыызы-биле кызыгаарлаттынган.

Судка чүве чугаалаан сураглыг хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылар Грециянның национал маадыры Манолис Глезосту болгаш өске-даа демократтарны истеп-сүрүп турарының сорулгазын, оон шынны эвес байдалын долузу-биле сойгалап илереткеннер.

Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулганы чедип алыр

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының секретариаты ядролуг чепсектин шенелделерин соксадыр дугайында АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш Англияның Женевада чугаалажыышкыннарының адрезинге чагаа чоруткан, ында бүгү делегейниң 87 миллион солдар-кыстарының мурнундан ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаарының контрольдаашкының боттандырар сорулга-биле чугаалажыышкынның киржикчилери эң улуг күжениишкинни үндүрерин негеп турар.

Чугаалажыышкыннарның чоруп турарының үезинде турштарны чоокшулаштырарынче угландырган совет төлээлериниң күжениишкинин деткивишаан, ДАБФ-тың демдеглеп турары болза, ядролуг шенелделерни хоругдаарының дугайында дугуржулганы дүрген чарарын кижи төрелгетен четтикпейн манап турар.

Аная хелбаштыр бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң санал-онаалынга болгаш КНО-нуң резолюциязынга чөрүштүр Франциянның Сахарага атомнуг бомбаның шенелдезин чорутканын ДАБФ буруу шаппан. Ону бүгү делегейниң чону Африканың улустарының база француз улустуң болдунуң сонуургал эрге-ажыктарынга удур чорук кылдыр көөр аппар деп чагаада чугаалап турар.

Дугуржулганы дүрген чарарынга шаптыктаарының оралдажыышкыннарын сойгалап илеретпишаан, «контрольду боттандырары болдунмас» дээр чергениң бадыткалдарының шынныг эвезин ДАБФ айыткан болгаш аная хамаарыштыр контроль дугайында санал-биле совет төлээлериниң чөпшээрежип турарын чагай сеткилдиң илерели кылтыр көрүп турар. Бүгү делегейниң улустарының мурнунга чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң харыысалгазы улуг деп чагаада демдеглеп турар. Улуг күрүнелер бүгү делегейниң эргежыы дээш дугуржулганы чедип алыр ужурлуг.

Чугаалажыышкыннарга доктар ужураштырар дээн оралдажыышкыннарны ДАБФ шыңгыы буруу шаппышаан, ядролуг шенелделерниң уржуктарындан кижи төрелгетенни хостаарының оруунда бүгү моондактарны ажып эртерин төлээлерден негеп турар.

Эфиопияның чазаанга Совет чазактың белээ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Бахар-Дар хоорайга техниктиг школаны тударының дугайында совет-эфиопия дугуржулгага ат салыышкыны март 8-тиң кежээзинде Аддис-Абебага болган. 1000 сургуулдар өөренир ужурлуг ол школаны Эфиопияның хаан чазаанга Совет чазактан белек кылдыр тудуп тургузар.

Эфиопияның императору I Хайле Селассиениң 1959 чылда Совет Эвилелинге күрүнениң албан ужурунда чораанының үезинде Совет чазан ук школаны тудуп бээр деп сүмелээн.

Селвин Ллойдтуң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның даштыкы херектер министри Селвин Ллойд чоокта чаа хаанның чер хемчээкчилер институдунга чүве чугаалаан, Чөөн болгаш Барыын талаларның харылзааларының айтырыгларын кеддап чугаалаан. Ллойдтуң чугаалааны: Англияның база бир чоокку сорулгазы болза делегей дайынын болдурбазы, соок дайынны соксадыры болгаш кожа-хелбээ догуннаашкынны база ёзулуг тайбыңны хандырып болур ындыг чүүлү Совет Эвилелиниң киржилгези-биле ажылдап кылыры болур.

Чөөн болгаш Барыын талаларның аразында харылзааларга шаптыктаашкынны узуткаарының чугулазын даштыкы херектер министри айыткан. «Бистер кижилер-ле болгай бис деп бодал чүвениң байдалын чиигедип, өжүдип болур». Мынчангаш чүгле социал нормалар, экономиктиг хөгжүлде, эртем болгаш техниканың чедиишкиннери дээн ышкаш ындыг айтырыглар талазы-биле маргылдаалар тургустунуп кээп болур дээрзиннің дугайында бодалын ол илереткен.

Австралияның генерал-губернаторунуң медеглели

КАНБЕРРА. (СЭТА). Март 8-те Австралияның парламентизиниң сессиязын ажыдып тургаш, Австралияның генерал-губернатору лорд Даннросилдиң медеглээни: «Бедик деннелге чөвүлел хуралды чыырынга болгаш Совет Эвилели биле Барыын таланың аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче күжениишкиннерге Австралияның чазаа байырлап турар. Бедик деннелге чөвүлел хурал шак ындыг өске чөвүлел хуралдарга үндезинни салыр болгаш улуг маргылдаа-чөрүлдээлерни шиитпирлеп болурунуң аргазынга идегелди болдурар дээрзинге австрали чазак кордап турар».

„Генри Уинстонну хостаар!“

Ак бажыңның чанынга чыскаал

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Сагателяннын дыннадып турары болза: «Генри Уинстонну хостаары дээш комитеттиң» кежигүннери март 8-те ак бажыңның эжинге чыскаад кылган. 44 харлыг америк коммунист Уинстон бодунуң поликтиктиг үзел-бодалы дээш «Смиттиң хоойлузун» ёзугаар 8 чылда кара бажыңга хоругдадып шиттирген. Кара бажыңга ону кадыг-шыңгыы аажылааны-биле Уинстоннуң мээзинге ыжык тывылган. Оон хоругдадып чыдып турганы Индиана штаттың кара бажыңының эрге-чагыргалары оон дилеп турганы эмчини аная чорудуп бээринден он ай ойталап келгеннер.

Чүгле Уинстоннуң караа согурарып, бир чартыы билинмес болуп баксырай бээрге, мээни дүрген кезип эмнээри эргежок чугулазын көргүскен эмчи шинчилгезин чөпшээрээннер. Нью-Йорктуң госпиталы Монтефиорже эккелген Генри Уинстонга нарын кезиишкинни февраль 2-де кылган. Делегейниң ийги дайынында фашизмге удур демиселдиң идепкейлиг киржикчизи болгаш ийи урутнуң адазы — Уинстоннуң байдалы аар болуп хевээр артыышаан.

Ол бүгүнү херекке албайн, чүве көрбестээн болгаш билинместеп баксырааны хевээр Уинстонну америк эрге-чагыргалар Нью-Йорктан 2000 км черде Миссури штатта кара бажың госпиталынче шилчидер деп турар. Уинстоннуң кадыының байдалы ындыг ырак черже базрын-даа шыдаар хире эвес деп эмчилер хереченлеп турза-даа, кара бажыңчылар боттарының кижизивес шиитпирин күүседиринче оралдашпышааннар.

Оон берге байдалынга холбаштыр кара бажыңдан Уинстонну хайгаарал-биле хостаарын эрге-чагыргалар ойталаан.

Ол хайыра чок шиитпирге америк хөй-ниити удурланып үнген.

«Уинстонну хостаары дээш комитеттиң» ак бажың баарынга чыскаал кылган кежигүннери болза Уинстонга өлүмүг кылдыр ону Нью-Йорктан Миссури штаттың кара бажың госпиталынче көжүрер дээнин күш чок болдурарынче, ол ышкаш Генри Уинстонну хайгаарал-биле хостаан, оон-биле кижини хүндүлеп көөр чоруун көргүзеринче, бодунуң эрге-дужаалын ол херекке ажыглаарынче президентини кыйгырып турар кыйгырыгны президент Эйзенхауэрге тыпсыр төлээде төлээлекчилеривисти хүлээп ап көрүнөр деп президентиниң канцеляриязындан дилээннер.

Лейпцигте делегей ярмарказының хагдынганы

БЕРЛИН. (СЭТА). Март 8-те Лейпцигте делегейниң часкы ярмарказы хагдынган. Оон он хонук иштинде ажылы болза Чөөн болгаш Барыын чүктүң хөй санныг чурттарының садыгжы организацияларының, фирмаларының база бүдүрүлге черлериниң төлээлекчилериниң чыл бүрүде ужуражыр хоорайы — Лейпциг делегей садыглажылгазының улуг төптериниң бирээзиниң орнун быжыыбиле ээлеп турарын бадыткаан. Янзы-бүрү политиктиг системалардыг чурттарның аразында садыглажылганы хөгжүдериниң улуг аргалары барын ярмарка көргүскен.

Бо чылын Лейпцигке Европаның, Азияның, Американың болгаш Африканың 52 чурттарының фирмалары, үлетпүр бүдүрүлгелери, садыгжы организациялары боттарының баразаннарын делгээннер. Ону 80 чурттардан келген 590 мүң ажыг кижи кээп көрген.

Ярмарка ийи герман күрүнелериниң аразынга садыглажылганы хөгжүдүп болур аргалыын база катап көргүскен.

Австри, барыын-герман, француз болгаш өске-даа фирмалар-биле ССРЭ-ниң садыг харылзааларын быжыглаарынга болгаш калбартырынга ол ярмарка идигни берген.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

✪ Шанхайга Москваның бут-бөмбүүнүң «Спартак» командазы-биле Кыдаттың аныяктарының ийги чыынды командазының аразынга ужуражыышкын болган. Ужуражыышкын 0:0 болуп, хайым төнген.

✪ Кубаның национал банкызы биле ГДР-ниң банкызының аразында садыг болгаш төлевир дугуржулгазынга Кубага ат салган. Ол дугуржулга ийи чурттарның аразынга садыг харылзааларын улам калбартырынга идиглиг болур. Кубаның Берлиниге болгаш ГДР-ниң Гаванага садыг талазы-биле төлээ черлерин тургузарын ында айыткан.

✪ Парижтиң «Шайо» залында совет скрипач Давид Ойстрахтың концерти болган. Концерттиң программазында Берлиозтуң, Моцарттың, Прокофьевтиң, Чайковскийниң чогаалдары. Концерт улуг чедиишкиниг болган.

✪ Иоганнесбург чоогунда Джермистон деп черде алдын казар уургайга болган айыылдың түңнелинде 8 африкан ажылчыннар өлген болгаш 4 кижи балыгланган.

ЯПОНИЯ ХАЙНЫГЫП ТУРАР

Частың эгези Японияның политиктиг амыдыралында көскү дүвүрелди болдуруп турар. Ол дүвүрелдиң төвүнде—Вашингтонга январь 19-та ат салдынган япон-америк шериг керээзиниң дугайында айтырыг. «Асахи» солуниуң херечилеп турары-биле алырга, ол керээге удур демисел Японияда көстүп көрбээн делгеренгей болуп турар.

Ук демиселди эң улуг профэвилел организациялары болгаш Японияның политиктиг партиялары удуртуп турар. Чоокта чаа болуп эрткен металлургтарның профэвилелдериниң национал федерациязының съездизи япон-америк шериг керээзинге удур моон соңгаргы ажыл-чорудулгазының программазын ажылдап кылган. Демир орук ээлериниң каттыжылгазының төп комитединиң пленуму болгаш студентилериниң бот-башкартынар органнарының бүгү-япон федерациязының төп комитединиң пленуму база шак-ла ындыг программаны чугаалажып көрген. Японияның Коммунистиг партиязының төп комитединиң болгаш Социалистиг партияның пленумнарынга ол керээге удур демиселдиң тугун улам бедик көдүрүп үндүрериниче чону кыйгырганнар. Боттарының хүрээлеңинде 3,5 миллион хире кижини каттыштырган Японияның профэвилелдериниң кол чөвүлели «япон-америк шериг керээзиниң боттанырын болдурбас!» деп лозунну бодунуң чаңчыл болган «часкы шаап халдаашкынының» үндезини болдурар деп шиитпирлээн.

Бо хүннерде Японияның оруктарынга кайгамчык таварылгаларны көрүп болур. «АКШ-биле шериг дугуржулгазы сөнезин!» дээн туктарлыг болгаш плакаталарлыг кижилерниң хөй бөлүктери боттарының хүрээлеңинче чаа-чаа патриоттарны хаара тудуп, бир хоорайдан бир хоорайже шилчип чорун турар. Чурттуң районнарының кайызынга-даа Токио биле Вашингтонуң шериг сүлчээзинге удурланыышкынның чыскаалы азы митингизи болуп эртпейн баар ындыг хүн ховар.

АКШ-биле дугуржулганы чурттакчы чөннүң канчаар көрүп турарын илередир сорулга-биле «Токио Симпун» солун хөй-ниитиниң саналын ап турган. Чурттакчы чөннүң дөрттүн үш кезии америк-япон шериг эвилелин буруу шаап турар болуп оон илерээн.

Мындыг байдал турбуже япон парламентиниң адакы палатазы АКШ-биле керээни күштүг болдурар дугайында чазактың хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрүнче киришкен. АКШ-биле керээниң агрессчи мөзү-шынарын сойгалап илередип турар чаа-чаа барымдааларны депутаттар көргүзүп турарлар. Ынчалзадаа Кисиниң чазаа ол керээни парламентини дамчыштыр сөөртүп киирерин оралдажып турар болгаш ол сорулга-биле ёзулуг-ла янзы-бүрү аргаларны хереглеп турар.

Ынчаарга парламентиниң бажыңының ханазының даштында Япония шуут-ла хайныгып турар дээрзин Юнайтед Пресс Интернейшл деп америк агентилел миннип бижээн. Керээге удур удурланыышкын шимчээшкининде киржип турар организацияларның саны болза 1958 чылдың төнчүзүнде чөннүң ыйыышкынының түңнелинде болбайн барган япон каргыс шагдаа черинин эргелерин калбартыр дугайында хоойлу төлевилелинге удур демиселдиң киржикчилериниң санындан барык-ла беш катап хөй болуп турар.

Амгы демиселде тараачыннарның калбак кезээ идепкейлиг киржип турары онза сонуургалды болдуруп турар. Япон тараачыннар амдызында багай организастаттынган болгаш мурнунда массалыг шимчээшкиннерге кириспейн баары ховар эвес турган. Ынчалза-даа ам олар АКШ-биле шериг эвилели чуртка кандыг шыңгыы айыылдыг болуп турарын билип, боттарының туружун өскертип, ажылчыннар-биле кады керээге удур демисежип турарлар. Ол ышкаш ажылчы чөннар-биле кады дыка хөй көскү эртемденнер, чогаалдың болгаш уран чүүлдүн ажылдакчылары, а ол ышкаш чамдык шажын ниитилелериниң удуртукчулары хол-холдарындан туттунчупкан чоруп турар.

Февраль 25-те Японияға болуп эрткен кады демисежириниң шимчээшкининиң 12-ги кампаниязы демиселдиң улам калбарганын херечилеп турар. Ол хүн керээге удур демиселдерге 4 миллион ажыг кижи киришкен. Парламент АКШ-биле шериг керээзин күштүг болдуруп бадылавазын деп негелделиг бижиктиг адааңга хол үжүү салырының шимчээшкини бүгү чуртта калбарган. Керээге удур демиселдиң национал чөвүлели марттың ортан чедир 10 миллион ат салыышкыннарын чыыр сорулганы бодунуң мурнунга салган.

Япон улустуң ёзулуг бүгү национал-чы, күчүлүг шимчээшкини баштаар бөлүктериниң байдалынга салдар халдатпас аргажок болган. Оларның элээн улуг кезиинде Кисиниң чазааның туружун шүгүмчүлээр хөөннер көстүп турар деп «Нихон Кейдзай» солун айтып турар.

Япон улустуң демиселин хосталгага ынакшылдыг бүгү кижилер деткип турар, чүге дээрге япон-америк шериг эвилели бүгү делегейге айыылды тургузуп турар дээрзин олар билир. Азия болгаш Африка чурттарының дем-каттыжылгазының чөвүлели болза ол ийи диптиң чону япон улуска найыралчы холун сунуп турар болгаш Японияның чону бүгү сергелерни ажып эрткен, түңнелинде барып тиилелгени чедип алыр дээрзинге бүзүрелдиин чоокта чаа медеглээн.

Д. БОЧАРОВ,
В. ХАРЬКОВ.

БО КИНОЛАРНЫ КӨРҮҢЕР

Документалдыг болгаш эртем-нептереддиг кино-фильмнер бистиң областың экраннарынга хүн бүрүде үнүп турар. Бо киноларның тематиказы янзы-бүрү. Чоокку хүннерде бистиң областың экраннарынга мооң адаанда документалдыг, эртем нептереддиг киноларр үнер.

«Чаа сорулгаларже» деп ийи кезек документалдыг кино СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болуп эрткенин чугаалап турар. **«Малая земля»** деп кино ол черде бөгүнгү тайбың күш-ажылды болгаш оон бойдузунуң дугайын көргүскен.

Барыын Германияға шериг баазазын болгаш фашизмниң катап тургузарының оралдажыышкыннарынга удурланыышкынны **«Кичээнгейлиг! Ракета Рейнде кезеттинипкен тур!»** деп кинодан көөр. Ол документалдыг кино чаа дайын кыпсырынга оралдажыышкынарны чорудуп турар Аденауэрниң политиказынга удур тайбыңга ынакшылдыг немец улустуң ниити удурланыышкынының сүр күчүлүүн көргүзүп турар.

Кыдаттың мурнуу-барының талазында тибет улус чурттап турар. Кыдаттың чаазаа тибет улуска оларның бурунгаар хөгжүдезинге хүн бүрүнүң үзүктел чок дузаламчызын чедирип турар. Империалистерниң Тибетти кулданып чагырар дээн сүлчээзин илередип, чаа шапкан. Аас-кежиктиг Тибет — Кыдаттың чарылбас кезээ. **«Тибетке үймээнни узутказаны»** деп кинонуң утказы ындыг.

Абакан — Тайшет аразының демир оруунуң тудуунда маадырлыг ажылдап турар аныяктарның дугайында **«Эзэн турган тайгада»** деп кинону Новосибирскиниң кыска киноларр студиязы кылып үндүрген.

«Аная эвес Арктика» деп кинодан комсомолчу-аныяктарның «Соңгу полюс — 8» станциязында полярниктериниң ажыл-амыдыралының дугайында чаа солун чүүлдерни көрүкчүлер билип алыр. Океан ажылдакчыларының солун эртем ажыдының дугайын **«Океан делгемнеринде»** деп кинодан көөр бис.

«Бистиң Смоленск» деп өөнүг кино Смоленск областың көдээ ажыл-агый талазы-биле бир звенозунуң кукурузадан бедик дүжүттү канчаар чедип алганының дуржулгазын чугаалап турар. Соңгу Кавказтың нефть төвү—Грозныйның нефть-химия бүдүрүлгезиниң дугайын **«Грозныйда»** деп өөнүг кинодан көрүп болур.

Совет Осетияның улустарының чаа аас-кежиктиг ажыл-амыдыралының дугайын, оларның экономика болгаш культура талазы-биле кайгамчыктыг чаа хөгжүдезин **«Кавказтың эдеитеринде»** деп өөнүг кино көргүзүп турар.

Улустуң шүлүкчүзү Александр Васильевич Кольцовтуң төрүттүнге-ле 150 чыл оюн таварыштыр **«Оон ырлары чөнда сиңниккен»** деп кинону үндүрген. Орустуң улуг чогаалчызы Л. Н. Толстойнуң өлгениниң бээр 50 чыл болганын таварыштыр үндүргени **«Ясная Поляна»** деп кино бөгүнгү Ясная Поляна чаа культурлуг амыдыралды чугаалап турар.

«Сочи бар чор бис» деп солун кино удаваа Кызылдың делгем экранныг кинотеатры «Каа-Хемге» үнүп эгелээр. Совет Эвилелиниң делегейге билдингир бир улуг курорту Сочи хоорайның болгаш оон чоок-кавызының кааг чераш бойдус чурумалын, ында кайгамчык курорттарның дугайын оон көөр бис.

Эртем тайылбырлыг дыка чаа солун киноларр болур.

Москваның эртем тайылбырлыг киностудиязы **«Атомный флагман»** деп кинону үндүрген. Ол кино делегейде бирги атомнуг «Ленин» аттыг ледоколдуң тудуушкунун, оон дугайын көргүзүп турар. Совет эртемлиң эң чаа чедиишкини — өртемчей делгемни чагырып шинчилээриниң дугайын **«Ай—Чер»** деп кино-фильм тооҗуп турар. Көрүкчүлер оон черниң бирги кылымаа эдеринчизинин, төөгүзү-биле болгаш айның ындыы талазын чурукка канчаар тырттырганын көөр.

«Бистиң суурларывыс кандыг болур ужурлугун?», «Ногаа фабриказы», «Кукуруза соңгу чүүте келген» болгаш өске-даа эртем тайылбырлыг солун киноларр үнер.

М. МАМОНТОВ.

И. Левитанның төрүттүнге-ле 100 чыл ою болурунга

Орус улустуң шылгаренгай чурукчузу И. И. Левитанның (1860—1900) төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы 1960 чылдың августа болур.

ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилели болгаш ССР Эвилелиниң Чурулга академиязы бо дугайында байыр эрттирер комитет тургускан. Оон составында С. Герасимов (даргазы), И. Грабарь, А. Дейнека, Э. Налныыш, М. Манизер, І. Нисский, К. Паустовский, А. Попов, Н. Ромадин, М. Сарьян болгаш өскелер-даа кирген.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): **«Манана»**—12, 2, 15, 6.15 шактарда; **«Герольштейнге ужурал»** («Приключение в Герольштейне») —4.15, 8.15, 10.10 шактарда.

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (биче залга): **«Доозулбаан тоожу»** («Неоконченная повесть»)—3, 5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: «Сампо» — эртенгиниң 10 болгаш кежээкиниң 9.15 шактарда; **«Солдат херээжен»** («Солдатка»)—1.15, 3.15, 5.15, 7.15 шактарда.

«Восток»: «Адам кижи болуксаан» («Адам хочет быть человеком») — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Марттың 12-де

Г. Стефанскийниң

АРЫГ ЭВЕС КҮШ

деп 3 көжеге шиизи болур.

Шииниң эгелээри — кежээкиниң 7 шак 30 минутада.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүнер

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00094. Чагыг № 735. Культура эргелелиниң типографиязы.